

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

FOTO KUI EMOTSIONAALNE ENESEPRESENTATSIOONI VAHEND ESIMESES KOOLIASTMES. ÕPPEMATERJAL

Bakalaureusetöö

Autor: Tuuli Hiiesalu
Juhendaja: Kadri Ugur, PhD

Tartu
2012

Sisukord

1. Sissejuhatus	2
2. Töö teoreetilised ja empiirilised lähtekohad	4
2.1. Enesepresentatsioon	4
2.1.1. Enesepresentatsiooni olemus.....	4
2.1.2. Enesepresentatsioon läbi digitaalsete narratiivide.....	5
2.2. Emotsioon ja selle väljendamine.....	7
2.2.1. Emotsiooni definitsioon	7
2.2.2. Emotsioonide teooriad.....	8
2.2.3. Emotsioonide funktsioonid ja nende väljendamine.....	11
2.3. Lavastatud foto	13
2.3.1. Visuaalne kirjaoskus	13
2.3.2. Foto ja selle liigitus	14
2.3.3. Lavastuslik foto	16
3. Töö probleem ja eesmärk	19
4. Metoodika ja tulemused	20
4.1. Esimene tund	20
4.2. Teine tund.....	24
4.3. Kolmas tund	26
4.4. Neljas tund.....	29
4.5. Viies tund	31
4.6. Kuues ja seitsmes tund	33
4.7. Kaheksas tund	35
4.8. Oma lugude esitlused	37
5. Järeldused ja diskussioon	41
Kokkuvõte	43
Summary	45
Kasutatud kirjandus.....	47
Lisa 1. Esimese tunni konspekt	50
Lisa 2. Teise tunni konspekt.....	51
Lisa 3. Kolmanda tunni konspekt.....	52
Lisa 4. Neljanda tunni konspekt	53
Lisa 5. Viienda tunni konspekt.....	54
Lisa 6. Kuuenda ja seitsmenda tunni konspekt	55
Lisa 7. Kaheksanda tunni konspekt.....	56
Lisa 8. Emotsioonide joonistamise tööleht	57

1. Sissejuhatus

Olles töötanud juba üle kümne aasta õpetajana esimeses ja teises kooliastmes, võin öelda, et õpilasi saab üldjoontes jagada kaheks. On õpilased, kellele meeldib ennast näidata, jutustada ja rääkida, ning on õpilased, kes peavad ennast tõsiselt ületama, et tulla klassi ette ja ennast presenteerida. Kasutades Goffmanilt (1969) laenatud väljendeid („eeslava“ ja „tagalava“), võiks neid õpilasi tinglikult nimetada eeslava-õpilasteks ja tagalava-õpilasteks. Enda klassi põhjal võin väita, et ülekaalus on esimesed – eeslava õpilased.

Eeslava-õpilased tahavad rääkida. Sageli tekib klassis lahkeli õpilaste vahel lihtsalt sellepärast, et üks sai rääkida ja teine ei saanud. Õpilased panevad väga täpselt tähele, kui palju õpetaja kedagi küsib, ning harv pole kommentaar: *„Jälle küsisid teda, mind ei küsi sa kunagi!“* Seega käib eeslava-õpilaste vahel konkurents, kes pääseb ette lavale. Siiski tuleb öelda, et pääsenud eeslavale, jäädakse mõnikord hätta. Ei leita õigeid sõnu, ei osata sõnu ritta seada lauseteks ega lauseid selgeks ja arusaadavaks jutuks. Eriti kehtib see esimese kooliastme õpilaste puhul, kelle jutustamisoskus alles vajab arendamist. Niinimetatud tagalava õpilasi on tavaliselt vähem ja seetõttu kipuvadki nad jääma märkamatuks. Ikka ja jälle kuulen mõne õpilase suust väiteid: *„Ma ei oska midagi rääkida“* või *„Ma ei taha (julge) teiste ees rääkida.“*

Ometi räägivad paljud õpilased (ka esimese kooliastme õpilased) tunduvalt suurema hulga inimeste ees, kui seda on klassitäis õpilasi. Nad räägivad *Facebook*’is. Nad kirjutavad sinna tekste, kuid veel rohkem riputavad nad sinna üles fotosid, tõenäoliselt realselt tajumata, millise mulje ülesriputatud foto nendest jätab või kui paljudeni see foto jõuab. Juba algklassilaps teab – kui sind pole *Facebook*’is, pole sind olemas. Seega vajab meediapädevus (oskus meediat mõista, oskus seda kriitiliselt hinnata ning luua meediasisu) arendamist juba varakult.

Antud töö üheks eesmärgiks on anda teoreetiline ülevaade emotsioonist kui olulisest eneseväljenduse komponendist, tutvustada fotolavastuse olemust ja selle kasutamise võimalust enesepresentatsiooniks. Töö teiseks eesmärgiks on viia 2. klassi õpilastega läbi fotolavastuse projekt, kus õpilased õpivad tundma ja väljendama oma emotsioone, saavad aimu, mis on fotolavastus, ning saavad võimaluse jutustada oma lugu läbi fotolavastuse ja

sedä klassikaaslastele presenteerida. Töö kolmandaks eesmärgiks on anda tundide kirjelduste ja analüüside kaudu ka teistele esimese kooliastme õpetajatele õppematerjal, mis aitaks fotode ja fotolavastuste abil arendada õpilaste enesepresentatsiooni, aga ka lihtsalt jutustamisoskust.

Töö koosneb neljast osast. Esimeses, töö teoreetilises osas pööran tähelepanu emotsiooni, fotolavastuse ja enesepresentatsiooni olemustele. Töö teises osas selgitan töö probleemi ning püstitan tööle eesmärgid. Töö kolmandas osas esitan projektõppe käigus saadud tulemused ja töö neljandas osas teen tehtud tööst järeldused.

2. Töö teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

2.1. Enesepresentatsioon

2.1.1. Enesepresentatsiooni olemus

Erstad ja Wertsch (2008) on kirjutanud, et väljenduse jõud on inimese arengu üks võtmelemente. Inimesed pole tänapäeval võimelised mitte üksnes edasi andma oma taju maailmast, vaid nad tunnevad rohkem tööriistu, mida enda väljendamiseks kasutada, ja nende tööriistade mõju. Alustades kaljujoonistest, mis andsid edasi ürgaja inimese maailma, oleme täna jõudnud fotode, filmideni, mis kujutavad tänapäeva.

Goffman (1969: 19) peab enesepresentatsiooniks ehk mulje kujundamiseks protsessi, kus inimesed manipuleerivad oma mina-pildi ja käitumisega selleks, et luua teistele endast teatavat muljet. Vaataja pannakse uskuma, et kõik ongi nii, nagu näidatakse. Üldlevinud arvamuse järgi mängitakse oma rolli ja etendatakse oma etendust teiste jaoks. Küsimus on selles, kui palju inimene ise oma mängu usub. Goffman (1969: 22) nimetab küünilisteks neid inimesi, kes oma rolli mängivad, kuid sellesse ise ei usu, ja siirasteks neid inimesi, kes oma rolli mängides sellesse ka usuvad.

Lava, kus oma rolli etendatakse, jagab Goffman (1969: 23) kaheks. On eeslava (nn fassaad) ja on tagalava. Eeslava all peab Goffman silmas standardiseeritud väljendusrepertuaari, mida inimene oma etenduse ajal tahtlikult või tahtmatult kasutab. Eeslava hulka kuulub näiteks lavapilt (inimene saab oma etendust läbi viia ainult teatud kohas), isikliku eeslava hulka aga ametinimetused, auastmed, riietus, sugu, vanus, rass, pikkus, käitumine, kõnemaneeer, miimika ja žestid. Mõned nendest on kindlalt fikseeritud ega muutu etenduse käigus (nt rass), teised aga võivad muutuda (nt miimika). Gruppi või klassi jälgides saab kindlaks teha, et selle liikmed armastavad etendada kindlat rolli, pööramata erilist tähelepanu teistele rollidele, mida nad samuti mängivad (Goffman 1969). Nii näiteks võidakse end eeslaval näidata koolis ja jääda tagalavale kodus või vastupidi.

Goffman (1969: 19) väidab, et inividid esitlevad end teistele vastuvõetavana. Antud väidet toetab Andra Siibaku (2009) läbiviidud uuring, millest selgus, et Eesti noored peavad veebikeskkonnas identiteeti luues kõige olulisemaks visuaalset poolt. Noored on eakaaslaste

ootustest teadlikud ja seetõttu riputatakse endast internetti foto, mis võidaks eakaaslaste tunnustust ja poolehoidu.

Schlenkeri (1984, viidatud Gosnell *et al.* 2011 kaudu) arvates on enesepresentatsioon üks peamisi meetodeid, mis läbi me saame rajada oma identiteedi teiste jaoks. Identiteedid, mida me loome endast ja teistest, on suhte kujunemise võtmelementideks. Identiteedi kujunemine annab igale suhtele struktuuri.

Tice ja teiste läbiviidud uuring (1995) näitas, et erinevale publikule esitletakse end erinevalt. See tähendab, et enesepresentatsioon, mida kasutame ühe isiku puhul, erineb sellest enesepresentatsioonist, mida kasutame teise isiku puhul. Schlenkeri (1984, viidatud Gosnell *et al.* 2011 kaudu) arvates on need erinevused tingitud sellest, et iga uue suhte kujunemisel on lai valik eesmärke, võimalusi ja piiranguid. Tice ja teised (1995) väidavad, et ühed faktorid, mis enesepresentatsiooni mõjutavad, on sugu ja harjumuspärasus ehk see, mida endast näidatakse sõpradele, on ehedam kui see, mida näidatakse võõrastele. Samuti näitas uuring, et enesepresentatsioon võib muutuda sõltuvalt publiku iseloomust ja staatusest.

Soov luua ja alles hoida isikutevahelisi positiivseid suhteid on peamiseks inimlikuks motivatsiooniks (Baumeister & Leary, 1995) ja enesepresentatsioon on peamiseks teeks, millega invidiidid ütlevad, kes nad selles suhtes on (Schlenker, 1984, Kashy & DePaulo 1996, viidatud Gosnell *et al.* 2011 kaudu).

2.1.2. Enesepresentatsioon läbi digitaalsete narratiivide

Digiajastu meediaproduktiooni uued vormid ja meediatarbimine on meediasektorit põhjalikult muutnud. See ajendas Euroopa Komisjoni toetama meediapädevuse arengut. 2007. aastal väljaantud õigusaktis (Medienkompetenz im digitalzeitalter) defineeriti meediapädevus kui oskus meediat kasutada, mõista ja kriitiliselt hinnata. Samuti tähendab meediapädevus oskust ise meediasisu luua. Meediapädevus on sõltumatu ja aktiivse kodaniku kaasamise eelduseks.

Andra Siibaku (2009) läbiviidud uuringust selgus, et 99,9 % Eesti 11-18-aastastest noortest kasutab Internetti, mis liigitab Eesti kõrge internetikasutusega Euroopa riikide hulka. Pooled Ameerika noortest vanuses 12-17 on loonud Internetti sisu alates omaloodud materjali

jagamisest kuni tekstide ümbertöötlemiseni, 43 % Norra noortest vanuses 13-17 on loonud oma kodulehe või toimetanud pilte ja muusikat (Nyboe & Drotner 2008). Siibaku (2009) uuring näitas, et Eesti noored loovad sisu struktureeritud online-võimalustega veebikeskkondades (sotsiaalsed võrgustikud, foorumid, kommentaariumid) märgatavalt rohkem kui suuremat loomingulisust nõudvates vähemstruktureeritud keskkondades (kodulehed, blogid). Samas tõdeb Siibak, et nooremate laste osalemine online-sisuloomes on tõenäolisem kui vanemate laste puhul, kellel tuleb puudu nii motivatsioonist kui ka ajast.

Jõulisteks kultuurilisteks töövahenditeks, mille kaudu end väljendada, on narratiivid. Gergen (2009: 176) kirjutab: „*Me näeme lugusid unes, me unistame mõeldes lugudele, me meenutame lugusid, me näeme lugusid ette, me loodame, usume, plaanime, õppime, vihkame ja armastame lugudes.*“ Erstad & Wertsch (2008) eristasid kahte liiki narratiive. On spetsiifilised narratiivid, mis on seotud konkreetsete kohtade, karakterite ja sündmustega, ning on skemaatiliselt jutustavad mudelid, mis on rohkem läbipaistvad, millel on võime kujundada mõtlemist ja kõnet ja mida on raske identifitseerida.

Herzberg, Lundby ja Lundby (2008) on digitaalsel kujul vahendatud enesepresentatsiooni (digitaalseid lugusid) liigitanud päevakajalise autobiograafia alla. Sõna „autobiograafia“ tuleb kreekakeelsetest sõnadest „*auton*“, mis tähendab „ise“ ja „*bios*“, mis tähendab „elu“ ning „*graphein*“, mis tähendab kirjutamist. Praegust ühiskonda on hakatud pidama ka autobiograafiliseks ühiskonnaks, kuna oma isikliku loo rääkimine on saanud üldlevinuks. Ideed autobiograafiast, mina-kõnest ja enesepresentatsioonest on muutunud väga tavalisteks (Herzberg, Lundby & Lundby 2008).

Herzberg, Lundby ja Lundby (2008) läbiviidud eksperimendist selgus, et oma lugu on lihtsam kirjutada, kui ollakse nähtud teiste lugusid. Juba loodud lugude analüüs näitas, et poisid tahavad rääkida sellest, milles nad on head (spordi tegemine, muusika tegemine), tüdrukud aga tahavad rääkida naiselikumatest temadest (kuidas teha üllatuspidu, rõõmust laulda publikule või püüdlusest saada tantsijaks).

Loo jutustamisprotsessi ennast saab jagada mitmesse faasi: sissejuhatus, loo tegemine (*storyboarding*), produtseerimine ja linastus (ekraniseering). Ettevalmistavas osas antakse praktilist informatsiooni, moodustatakse gruppe. Selles etapis vaadatakse erinevaid juba tehtud töid. Järgmises faasis hakatakse tööle oma looga, mõeldakse see välja,

visualiseeritakse. Produktsiooni faasis hakatakse oma lugu tegema (kirjutama, pidistama). Viimases faasis toimub linastus (Nyboe & Drotner 2008).

Kiileri (2011) väitel on igapäevasesse kasutusse jõudnud kvaliteetne tehnoloogia muutnud enesepresentatsioone loomisprotsessi mängulisemaks ja loomingulisemaks. Puuduvad kulud, algmaterjali on kerge varieerida, fotodele saab lisada tekste ja koostada nendest pikemaid seeriaid. Digitaalsete piltide meisterlik kasutamine on nõutud oskus, sest nende tulemusi saab edukalt rakendada omavahelises suhtlemises.

2.2. Emotsioon ja selle väljendamine

2.2.1. Emotsiooni definitsioon

Emotsioon on üks olulisemaid enesepresentatsiooni komponente. Emotsioonide kaudu saame teistele anda teada, mida tunneme.

Sõna „emotsioon“ tuleneb ladinakeelsest tegusõnast *motere*, mis tähendab liikuma ja eesliitest e-, mis tähendab „eemale“. Nõlvak ja Valk (2003: 172) tõdevad, et emotsioonide ja tundeeluga on seotud palju erineva tähendusvarjundiga mõisteid, mille ühises kasutuses pole siiani kokkulepet saavutatud. Iga emotsioonitermin peegeldab emotsiooniuurija paremat arusaama ja kitsamat huviobjekti ehk laiemalt võttes kajastab iga emotsiooniga seotud sõna inimese ja keskkonna suhet.

Terminoloogias korra loomiseks jaotasid Nõlvak ja Valk (2003: 172) emotsioonidega seotud sõnad lühema- või pikemaajalisteks seisunditeks (akuutne emotsioon või püsivam meeleolu) ning püsivateks isiksuse seadumusteks (temperament).

Emotsiooni kirjeldab Jüri Allik (1997) kui organismi seisundit, millega kaasnevad märgatavad kehalised muutused. Neid muutusi teadvustatakse mingi tundmusena, mis tõukab teatud viisil tegutsema. Nõlvak ja Valk (2003) näevad emotsioonina tavaliselt lühiaegset seisundit, mis tekib organismi vastusena olulisele ärritajale. Goleman (1997:20) peab emotsioone oma olemuselt tegutsemisimpulssideks, välkkiireks plaaniks, kuidas eluga hakkama saada.

Meeleolu ei saa alati emotsioonist selgelt eristada, kuna üks emotsioon võib vaibudes muutuda meeleoluks ja teatav meeleolu omakorda esile kutsuda emotsiooni. Emotsiooni võib

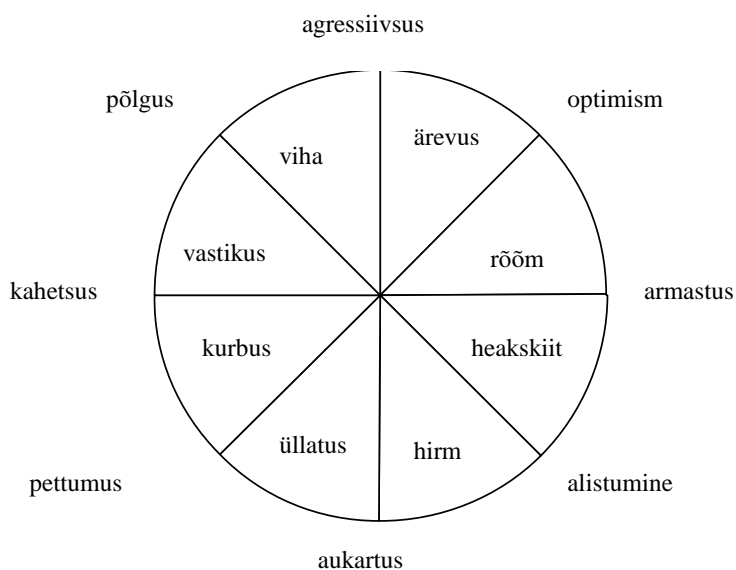

meeleolust eristada ajaline kestvus (meeleolu kestab kauem) ja põhjused (meeleolu on seotud sisemaailma protsessidega). Nii võib viha kui emotsioon kesta vaid mõned sekundid, kuid ärritatud meeleolu tunde või isegi päevi (Nõlvak ja Valk 2003: 173). Ekmani (1994) arvates langetab meeleolu lävesid kindlate emotsioonide tekkeks. Meeleolu on muutlik ja selle avastamine näoväljenduse põhjal on oluliselt keerukam kui neis avalduvate emotsioonide äratundmine (Nõlvak ja Valk 2003; 175).

2.2.2. Emotsioonide teooriad

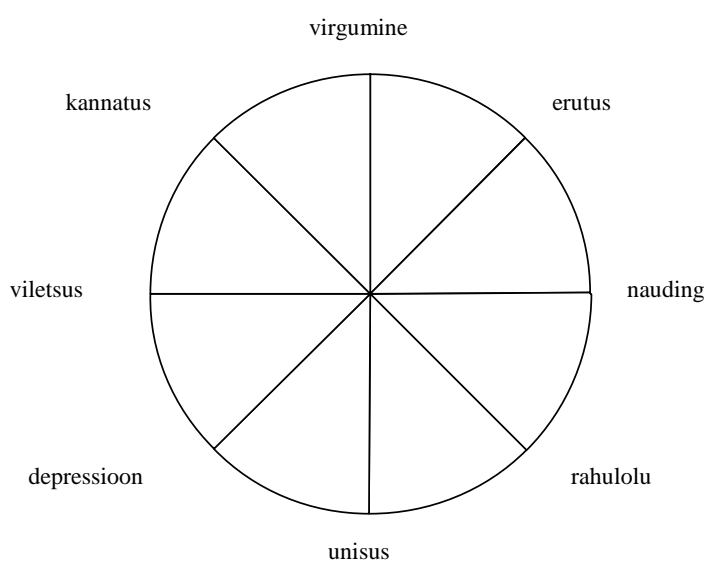
Kõige uuritumaks emotsioonide teooriaks võib pidada Charles Darwinist alguse saanud **põhiemotsioonide (*basic emotions*) teooriat**, mille tänapäevased esindajad on Paul Ekman ja Klaus Scherer. Põhiemotsioonide teoreetikute arvates on olemas väike hulk universaalseid kaasasündinud põhiemotsioone, millele on omane kindel sisu ning ülemaailmselt sarnaselt väljendatav ning hästi äratuntav näoväljendus. Püüdlused emotsioone kategoriseerida on takerdunud erinevate keelte ja seal olemasolevate sõnade taha. Seetõttu on selline jaotus pigem semantiline ega pruugi kirjeldada kogu emotsionaalset kogemust. Üldiselt tunnustatakse aga kuueühikulist põhiemotsioonide loetelu – rõõm, kurbus, hirm, viha, vastikus, üllatus (Nõlvak ja Valk 2003: 176). Izard (2009) jagab põhiemotsioonid positiivseteks (huvi ja rõõm) ning negatiivseteks (kurbus, viha, vastikus, hirm). Teised emotsioonid, mida Ekmani (1972, viidatud Nõlvaku ja Valk’u kaudu) arvates on tuhandeid, tekivad põhiemotsioonide segunemisel.

Ringiteooria (circumplex model) kohaselt jaotuvad emotsioonid ringile, kuid mitte ühtlaselt. Üks emotsioonide ringiteooriate autoritest Plutchik (1980, viidatud Bergenwalli kaudu) lähenes emotsioonidele multidimensionaalselt. Ta defineeris kaheksa põhiemotsiooni (ärevus, viha, rõõm, heakskiit, hirm, üllatus, kurbus, vastikus). Need emotsioonid eksisteerivad läbi kolme dimensiooni – intensiivsuse, sarnasuse ja vastandlikkuse. Põhiemotsioon vastikus võib näiteks muutuda intensiivsemaks (jälestuseks). Mõned emotsioonid on sarnasemad kui teised, näiteks viha ja vastikus on rohkem sarnasemad kui rõõm ja hirm. Samuti näeb Plutchik emotsioone polaarsetena (rõõmu vastandiks on mure). Plutchiki (1980, viidatud Bergenwalli kaudu) arendatud emotsioonide ringmudeli (Joonis 1) eesmärk on kirjeldada, kuidas lähedalasuvate emotsioonide kombinatsioonid toodavad teisi emotsioone (näiteks ärevus ja rõõm toodavad optimismi).

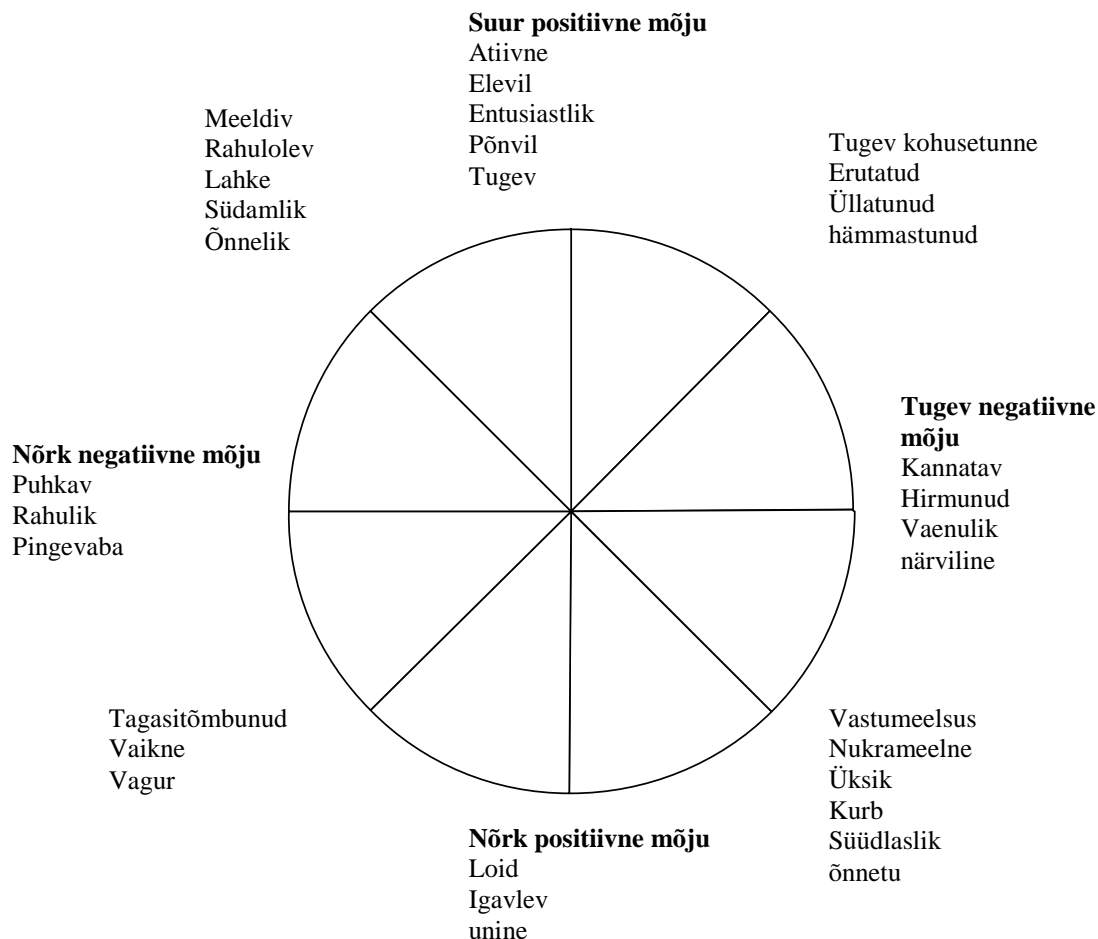
Joonis 1: Emotsioonide ringiteooria mudel (Plutchik 1980, Bergenwalli kaudu).

Russel (1980) esitas ringiteooria mudeli (Joonis 2), kus peadimensioon sisaldas nelja mõjukomponenti: nauding – meelepaha (viletsus) ja virgumine – unisus. Horisontaalne dimensioon on nauding-viletsuse dimensioon ja vertikaalne dimensioon on virgumise – meelepaha dimensioon. Nende abil defineeris Russel veel neli järgmist mõjukomponenti: erutus, depressioon, rahulolu ja kannatus, mis ei ole iseseisvad dimensioonid, kuid aitavad paremini defineerida ringi sektoreid. Nii võib erutust defineerida kui kombinatsiooni naudingust ja virgumisest ning depressiooni kui kombinatsiooni unisusest ja viletsusest.

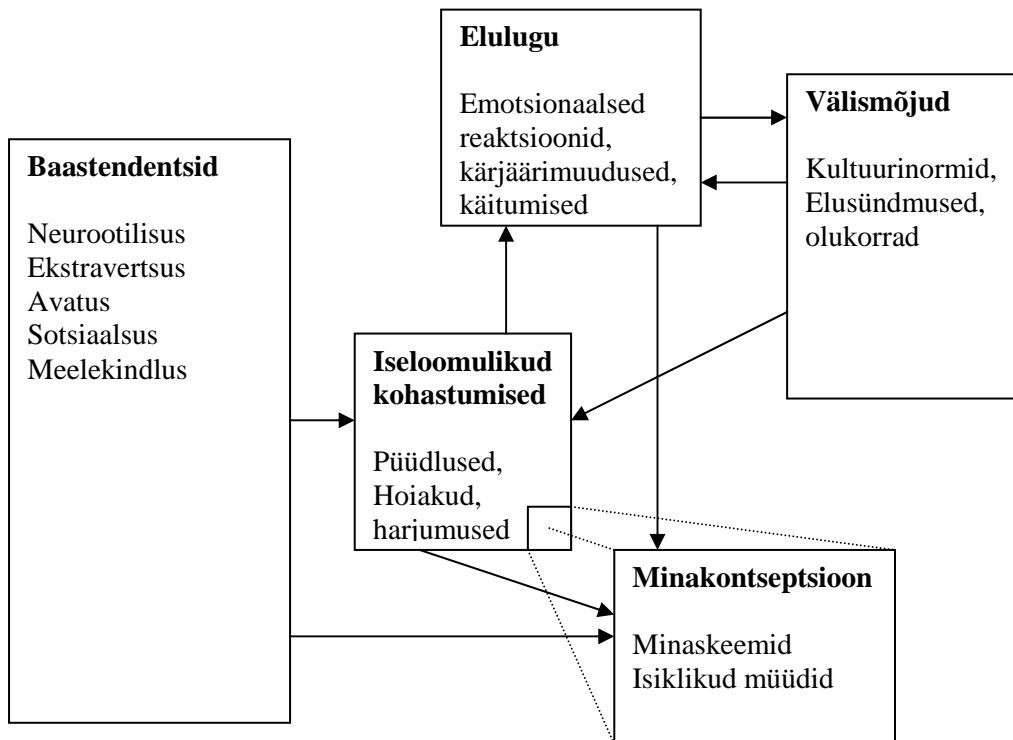
Joonis 2: Russeli (1980) afektiteooria mudel.

Watsoni ja Tellgen (1985, Bergenwalli kaudu) esitasid **kahefaktorilise strukturealse afektiteooria mudeli** (Joonis 3), kus meeleolu on kirjeldatud läbi kahe, positiivse ja negatiivse mõju, dimensiooni.

Joonis 3. Wattsoni ja Tellgeni kahefaktoriline afektiteooria mudel.

Viie faktori teooria (*Fife-Factor Model* ehk FFM) järgi on baastendentsid tugeva päriliku osakaaluga ajas väga püsivad kalduvused või seadumused, mis reguleerivad inimese käitumist. Kõige üldisemalt räägitakse viiest sõltumatust baastendentsist – ekstravertsusest, neurootilisusest, avatusest, sotsiaalsusest ja meelekindlusest (Allik 2003: 38). Viie faktori teooria loojad Costa ja Mcrae (1996, viidatud Allik 2003 kaudu) kujutasid seda joonisel (Joonis 4), kus nooled kujutavad põhjuslikke dünaamilisi protsesse.

Joonis 4: Viie faktori isiksusetooria, kus nooled kujutavad põhjuslikke dünaamilisi protsesse (McCrae ja Costa 1996, viidatud Alliku kaudu).

Kohastumused tekivad baastendentside ja keskkonnamõju (välismõjude) kokkupuutes. Inimesele iseloomulik tunnetemuster (aga ka käitumis- ja mõtlemismuster) kujuneb vastavalt sellele, kuidas tema sisemised kalduvused leiavad väljenduse olukordades, mida ümbritsev keskkond pakub. Näiteks võib ekstravert elada end välja pidudel käies, peotantsu harrastades või müügameheks hakates (Allik 2003: 38).

2.2.3. Emotsioonide funktsioonid ja nende väljendamine

Edukaks toimimiseks ja suheteks teistega on vajalik teadvustada ja mõista meid ümbritsevate inimeste tundeid. Emotsioonide teadvustamine ja äratundmine hõlmab endas nii emotsioonide jälgimist, eristamist kui ka hoiakuid ehk seda, milline väärtus omistatakse emotsioonidele ja nende väljendamisele. Hoiakud sõltuvad aga enamasti nendest väärtustest ja normidest, mida lapse lähikeskkonnas ja kultuuris tähtsaks peetakse. Võib öelda, et lapse emotsionaalne repertuaar on sotsiaalselt konstrueeritud, see tähendab, et vanemad, kes arutlevad lapsega sageli tema tunnete üle ja pööravad tähelepanu emotsionaalsetele kogemustele, arendavad ka laste võimet emotsioone teadvustada ja ära tunda (Mägi: 2010).

Scherer (2000) peab emotsioonide üheks peamiseks ülesandeks vahendada sotsiaalseid signaale nii inimeste kui ka erinevate loomaliikide seas. Seega on emotsioonid olulised suhtlemise abivahendid, milles peegelduvad inimese tunded, kavatsused, vajadused ning nähtuste ja olukordade tähtsus. Emotsioonide väljendamine ja äratundmine annab infot kaaslase seisundi kohta, mis võimaldab määratleda olukorda ning vastavalt ise tegutseda.

Emotsionaalset seisundit hakkab inimene väljendama juba sünnihetkest (Schmith *et al.* 2008). Imikute puhul saab enamasti öelda, kas nad on rahul ja õnnelikud (naeratavad) või rahulolematud (nutavad). Emadega tehtud intervjuud näitasid, et nad oskasid pärast esimesi nädalaid eristada põhilisi või „esmaseid“ emotsioone, nagu rõõm, huvi, üllatus, kurbus, viha, valu ja hirm. On märgatud, et mõne emotsiooni väljendamine (hirm, viha, valu) muutub eriti selgemaks pärast seitsmendat elukuud (Schmith *et al.* 2008).

Lisaks emotsioonide väljendamisele suudavad imikud juba varakult ka emotsioone (eriti ema omasid) eristada. Seda on kinnitanud mitmed katsed (Haviland ja Lelwica 1987, Feiring *et al.* 1984). Paul Harris (Schmith *et al.* 2008 kaudu) väidab, et peab olema täidetud kolm tähtsat eeltingimust, et laps saaks aru teise inimese mõtlemisest: need on eneseteadlikkus, teesklusvõime ja võime eristada teesklust tegelikkusest. See tähendab, et kui laps on teadlik oma emotsionaalsest seisundist, siis saab ta teeselda, et peegeldada seda emotsionaalset seisundit, ning mõista, et teise inimese kujutletud tegelikkus võib erineda tema tegelikkusest.

Kuue- ja seitsmeaastased lapsed suudavad üsna hästi ära tunda teiste tundeid ning neid ka põhjendada. Siiski tuginevad esimese kooliastme õpilased emotsioonidele hinnangu andmisel peamiselt konkreetsetele vaadeldavatele tunnustustusele – teiste näoväljendustele ja välisele käitumisele. Keerukamate emotsioonide (süü, uhkus, häbi) tõlgendamine võib aga tekitada raskusi. Ometi on oluline ära tunda neidki emotsioone, seda enam, et tegelikke tundeid õpitakse aja jooksul varjama ja maskeerima (Mägi 2010).

Oma emotsionaalset seisundit väljendab õpilane vahetu käitumisega. Adekvaatsete käitumis- ja väljendusviiside omandamiseks vajab aga õpilane täiskasvanu juhendamist ning abi. Selleks tuleks kirjeldada õpilase emotsionaalseid seisundeid ning samuti suunata õpilast märkama kaaslaste emotsioone (Paavel 2005).

Lapse emotsionaalse arengu seisukohalt on suur tähtsus keskkonnal. Suhtlemisprotsessis hakkab laps matkima end ümbritsevaid inimesi ja võtab üle nende käitumismallid. Palju sõltub ka kultuurist. Kui individualistlikes kultuurides õpetatakse olema iseseisev, sõltumatu, tähtsam on „mina“ kui „meie“ tunne, siis kollektivistlikes kultuurides on vastupidi. Inimesi juhib „meie“ tunne, levinud on vastastikune austus, abistamine, vanemate eest hoolitsemine ja sõltuvus üksteisest (Teiverlaur 2010: 33).

Golemani (1997: 328) arvates on just kooli ühiskondlik roll hoolitseda selle eest, et õpilased saaksid ettevalmistuse eluga toimetulekuks. See hõlmab muuhulgas ka emotsionaalse kompetentsuse arendamist, kus määravaks on kooli ja kodu vaheline koostöö. Koolis peaks laste emotsioone juhtima õpetaja. Laps peab mõistma, et tema ebasobiv käitumine tekitab teistes negatiivseid tundeid, sobiv käitumine aga lubab nii tal endal kui teistel end hästi tunda (Mägi: 2010).

Inimese kõige väljendusrikkaim kehaosa on nägu (Bolton 2007: 115). Mõned emotsioonid kajastuvad usaldusväärselt juba ainuüksi silmades ja suus. Näoilmeid jälgides vaadatakse, kas kulmud on kergitatud või kortsus, kas laup on kipras või sile ning kas lõug on kindlameelne või jõuetult ripakil, kas nahk on õhetav või kaame. Silmad võivad õnnelikult särada või olla kurvastusest punased. Inimesele kõige omasem seisund kujundab ka tema näojooni – on rõõmsaid nägusid ja on elus pettunud nägusid (Bolton 2007).

2.3. Lavastatud foto

2.3.1. Visuaalne kirjaoskus

Rahvusvahelise Visuaalse Kirjaoskuse Assotsiatsiooni (IVLA) kodulehel (2012) on ära toodud visuaalse kirjaoskuse mõiste, mille lõi John Debes 1960ndate alguses. Selle järgi viitab visuaalne kirjaoskus erinevatele visuaalse kompetentsuse tahkudele, mida inimene saab arendada nähes ning samal ajal integreerides sensoorseid kogemusi. Visuaalse kompetentsuse areng on normaalse õppimisvõime arenemise aluseks. Visuaalse kompetentsuse arendamine võimaldab visuaalselt kirjaoskajal inimesel vahet teha ja tõlgendada neid nähtavaid tegevusi, objekte, sümboleid, nii looduslikke kui ka inimese poolt looduid, mida ta oma elukeskkonnas kohtab. Läbi visuaalse kompetentsuse erinevate tahkude loomingulise kasutamise saab inimene teistega suhelda. Läbi visuaalse kompetentsuse erinevate tahkude mõtestatud

kasutamise on inimene võimeline mõistma ja nautima visuaalse kommunikatsiooni kõige peenemaid nüansse (IVLA 2012).

Griffin (2008) eristab mõisteid visuaalne kirjaoskus, visuaalne kompetentsus (pädevus) ja meediapädevus. Kaks esimest mõistet on Griffini arvates spetsiifilisemad ja läbipaistmatumad kui meediapädevus. Üldiselt peetakse aga visuaalseks kirjaoskuseks oskust lugeda ja mõista seda, mida piltidel on väljendatud, ning võimet luua ise tähendusi edasi andvaid pilte (Kiiler 2011). Toetudes Anneli Porri artiklile „Kunstiteose vaatamine ja analüüs kui õppevahend” on Kiiler (2011) toonud välja neli esimest küsimust, mida esitada foto vaatlemisel:

- Mis see on, mida ma näen?
- Milline on pildilise kujundi ja teksti seos?
- Mida see pilt minu jaoks tähendab?
- Kas selline sõnumi väljendamise viis on mõjuv? (Kiiler 2011)

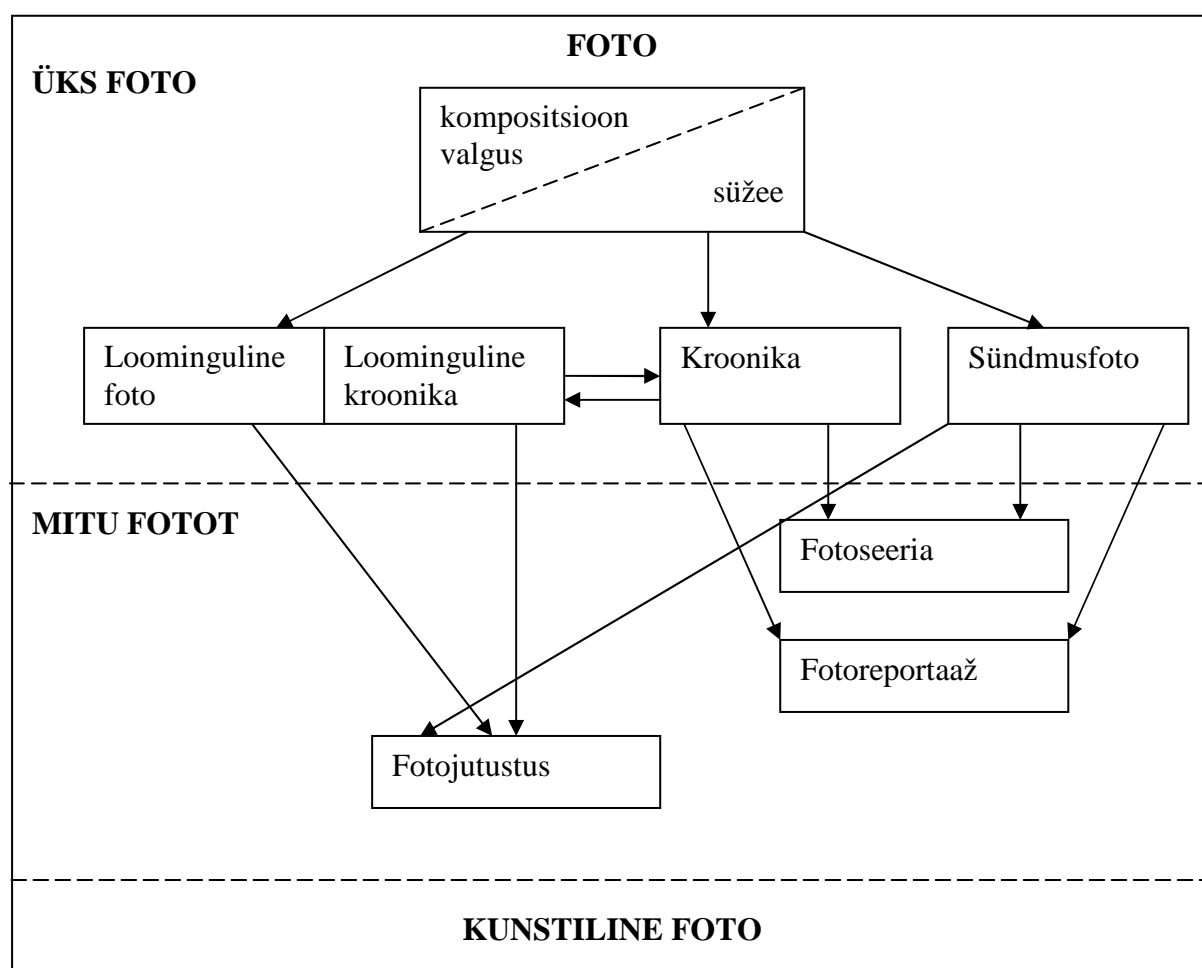
Kiileri (2011) väitel kasvab visuaalse keele õppimine välja juba varases lapsepõlvest omandatust. Heaks visuaalse kirjaoskuse omandamiseks on aga vaja mõista, kuidas pildilisi väljendusvahendeid täpsemalt kasutatakse. Loovust ja mitmekülgset eneseväljendust saab arendada eelkõige koolis kunstiõpetuse tunnis, kus toetatakse õpilastele lähedaste ja käepäraste meediumide (foto, video, animatsioon, arvutigraafika) kasutamist. Seejuures seostatakse noortepärase visuaalse keele kasutamise praktikaid visuaalse kommunikatsiooni ja meediaõpetusega laiemalt. Ühine piltide analüüsimine aitab visuaalset informatsiooni kriitilisemalt lugeda ja enda loodud sõnumeid teadlikumalt kujundada (Kiiler 2011).

2.3.2. Foto ja selle liigitus

Kui vaadata pildistamisprotsessi üldiselt, siis on Linnap (2006) selle jaganud omavoliliseks ja kokkulepituks. Omavolilise pildistamise moodustavad ootamatu, tahtevastane ja salajane pildistamine, mille ühiseks nimetajaks on kaamerakäitumise puudumine või selle ootamatus. Kokkulepitud pildistamine on fotograafi ja pildistatava koostöö, mis väljendub dialoogis ja mida iseloomustab ühistele koodidele vastav kehakeel, poosid. Kokkulepitud lavastusliku pildistamise näiteks võib tuua teatraalse iseloomuga sotsiaalsed riitused (klassipildid, pulmafotod, puhkusefotod jms). Selliste fotode sihiks on teatava kokkukuuluvustunde sümbolne kinnistamine, möödunud hetkede jäädvustamine, mistõttu võib tunduda, et tegu on lavastatud fotoga, mis on kultuuriliselt allutatud mälu funktsioonile (Linnap 2006).

Fotot võib kõige lihtsamalt liigitada **tavafotoks** ja **kunstiliseks fotoks**. Andres Rünki (2003) väitel võib foto kunstilisuse üle otsustada süžee (pildil kujutatud reaalsete esemete ja tegevuste) põhjal. Kunstilise fotoga seonduvad sellised väärtused, nagu tõde, headus, ilu, vabadus, võrdsus, rahu. Foto väärtus koosneb algmotiivi väärtusest ning fotokujutise väärtusest, mille lisab fotograaf. Moissei Kagani (2003) arvates reprodutseerib kunstiline foto küll kujutatava objekti välisilmet, kuid lisaks sellele avab veel ka kujutatava olemuse. Kunstiline foto annab edasi fotograafi suhtumise sellesse ja fotograafi meeleolu - selle, kuidas ta antud nähtust poeetiliselt tajub. Kunstiline foto erineb dokumentaalfotost oma sisu, struktuuri ja vormi poolest.

Tooming (1983) on kunstilist fotot kujutanud skeemi abil (Joonis 5), kus ta toob välja erinevad fotoliigid.

Joonis 5: Fotode liigitamise skeem (Tooming 1983).

Loominguliseks fotoks peab Tooming (1983) sellist ülesvõtet, kus pole eesmärgiks seatud dokumentaalsus, vaid emotsioon. Seejuures on oluline, et loomingulisest fotost ei saa kunsteos iseenesest, see võib sündida nii loomingulise, kroonika- kui ka sündmusfoto puhul. Fotoseeria all peab Tooming (1983) silmas mitmest fotost koosnevat vormi (hulk fotosid ühest ja samast objektist), mis koos räägivad loo, selgitavad nähtust, annavad edasi sündmuse, võimaldavad kõike näha liikumises, muutumises, ajas ja arengus. Fotojutustust kirjeldab Tooming (1983) kui ulatuslikku mitmest fotost koosnevat vormi, kus jäädvustamise objektiks on kõige laiaulatuslikumad teemad (probleem, isik, riik, mõte). Sel juhul ühendatakse reportaaž lavastusega, kus kasutatakse väga erinevaid fotosid, mida ühendab loominguline mõte, ja teksti. Fotojutustus võimaldab minna teemasse sügavuti ning annab fotograafide suure loominguvabaduse.

2.3.3. Lavastuslik foto

Köhler (1989, viidatud Linnap 2007 kaudu) on käsitlenud fotolavastust kui meetodit ja jaganud selle erinevatesse kategooriatesse:

- Eneseinstseneeringud, kus autorid asuvad ise erinevatesse rollidesse ning lavastavad nii erinevaid (mina)osi ja – identiteete.
- Narratiivsed fotod, milles modellid etendavad sündmuse argielust, mütoloogiast või režiid juhtiva kunstniku fantaasiast.
- Minilavad ehk fotolavastused, kus sündmuse etendatakse miniruumis ja tegelastena kasutatakse nukke, mänguasju.
- Vaikelud, kus fotoseade rajatakse tähenduslikele esemetele ja nende kooslustele.
- Fotoskulptuurid ja seaded, milles põhirõhk on objektidel või nende kooslustel.

Ühelt poolt võib väita, et lavastuslik foto on foto, kus kõik on fotograafi kontrolli all (alates pildistamise keskkonnast kuni näitlejate-modellide riiete valikuni), teisalt võib aga lavastust võrdsustada igasuguse korraldava tegevusega ja sel juhul on igasugune pildistamistegevus alati mõnel määral ka lavastustegevus (Linnap 2006). Lavastatud ehk konstrueeritud pilditüübi puhul toimib kunstnik nagu reklaamifotograaf või filmirežissöör – ta töötab välja pildi idee ehk stsenaariumi, laseb valmistada kulissid, rekvisiidid, kostüümid, vajadusel maskid, valib välja modellid ja lavastab seejärel väljamõeldud sündmuse argipäevast, ajaloost, müütidest või ulmest (Köhler 2009).

Fotolavastuse puhul saab rääkida ruumilisest olukorrast, valgusrežiist, stenograafiast, kostüümidest, butafooriast, rekvisiitidest, maskidest, näitlejatest ja nende kehakeelest, miimikast, žestidest jms. Foto puhul antakse dialoog edasi (panto)miimiliste võtete ja pildiprokseemilise keele vahendusel. Seega sarnaneb fotolavastus nii pantomiimteatrile kui ka tummfilmile (Linnap 2007).

Fotolavastuse juures arvestatakse ka üksikfoto terviklikkuse printsiibiga, kus iga pilt on ka üksikult eraldivõetav (näidatav, müüdav, avaldatav). Kuna fotol puudub „kaadritagune“ dimensioon, siis võimaldab see süveneda detailidesse, panna suuremat rõhku miimikatele, žestidele. Fotolavastus hakkab tööle vaid siis, kui ta on suuteline käivitama terve loo ühestainsast kaadrist lähtudes (Linnap 2007).

Lavastuslike fotode hulgast võib kergesti ära tunda reklaami- ja moefotod. Fotomodellidele on õpetatud kaamerakäitumist, nad teavad, et fotode jaoks liigutakse võimalikult ühes tasapinnas, et kaamerale peab olema kogu aeg teatud viisil nähtav, et tuleb pidevalt kontrollida oma miimikat. Kiirkoolituse abil püütakse koolitada ja treenida ka „lühiajalisi“ näitlejaid reklaampiltide tarvis. Ülejäänud pilditegelaste „fotogeenilisuse“ määravad fotograafi poolt teostatavad kokkuleppelised arusaamad. Inimest peab tabama kulminatiivsel hetkel, kuid tuleb tähele panna, et kunagi ilmekaks peetud kaamerapoozil on omadus aja jooksul devalveeruda (Linnap 2006).

Kontseptsioonifoto erivariantideks on veel foto-*performance*, fotosekvents, fotofilm ja slaidiprogramm.

Foto-performance muutus kunstiks siis, kui tegevused kaamera ees olid seatud spetsiaalselt silmas pidades tehtavat fotot. 1960ndatel kaasati foto tolleaegsete happeningide, sündmuste ja tegevuste dokumenteerimisse. Kunstiteose staatust omandasid sel ajal ainult etendused, foto küll signeeriti, kuid neid ei peetud kunstiteosteks (Köhler 2009).

Fotosekventsiks nimetatakse üksteisele ajaliselt järgnevaid ülevõtteid, mis jälgivad sammhaaval lavastatud sündmuse kulgu, jutustades lugu nagu filmis. Fotosekvents esindajaks võib pidada Duane Micahlsit, kes ütles: „Ma usun fantaasiasse. Sellel, mida ma ei näe, on palju suurem tähendus, kui sellel, mida ma näen.“ (Köhler 2009). Eesti fotos pole

sekvents si sagedasti kasutatud, küll aga oli see levinud fotoelemendiga graafikas (Linnap 2007).

Fotofilm asub filmi ja fotograafia vahepeal. Fotofilmi lõpptulemus esitatakse küll filmi kujul, kuid sellel puudub operaatorist sõltumatu kaadrisisene liikumine. Sellistes teostes on toormaterjalina kasutatud varem loodud kujutisi, antud juhul fotosid. Fotofilmil on olemas režissöör, fotofilmis saab pildirida näha ainult nii, nagu autor on välja pakkunud. Filmist eristab fotofilmi stoppkaadrite rohke kasutamine ning mängimine stoppkaadrite kestusega (Linnap 2007).

Fotofilmiga vägagi sarnased on **slaidiprogrammid**, kus jutustaja määrab kaadrite järgnevuse ja kestvuse, kommenteerib visuaale. Fotofilmist eristab slaidiesitlust vaid see, et slaidiesitluse puhul on autor ise füüsiliselt kohal (Linnap 2007).

Fotolavastuse üheks kõige levinumaks žanriks on eneseinstseneering. Eneseesitluse eesmärk ja sisu sõltub enamasti ajaloolisest sotsio-kultuurilisest kontekstist. 1990ndateni tähendas eneseinstseneering eelkõige portreelisust ja autori kui indiviidi omaduste väljatoomist. 1990ndatel loobuti ühe ja selgepiirilise „mina“ identiteedi tunnistamisest ja rõhutama hakati identiteetide paljusust ning isegi nende konflikte ühe ego piires (Linnap 2007).

3. Töö probleem ja eesmärk

Koolis töötades olen märganud, et esimese kooliastme õpilastel on raskusi enese väljendamisega. Nad kas räägivad liiga palju, eristamata oma jutus olulist ebaolulisest, või nad vaikivad ja püüavad end kellegi selja taha peita. Eneseväljenduse probleemi näen mõlemal juhul.

Eneseväljenduse ehk enesepresentatsiooni arendamisega tegeletakse koolis peamiselt eesti keele tunnis. Seda aga alles siis, kui lugemisest ja kirjutamisest aega üle jääb. Põhikooli Riikliku Õppekava (2011) lisas, mis kirjeldab keele ja kirjanduse ainevaldkonda, on 3. klassi õpilaste õpioskusteks muuhulgas märgitud:

- väljendab end suhtlusolukordades selgelt ja arusaadavalt;
- jutustab loetud ja läbielatud sündmustest, jutustab ka pildiseeria toel;
- suudab ennast väljendada dramatiseeringutes ja rollimängudes tuues välja erisuguseid meeleolusid.

Toetudes isiklikule kogemusele, võin öelda, et õpilastele enamasti meeldivad dramatiseeringud ja rollimängud, kuid neile ei meeldi jutustada õpikus oleva teksti järgi. Olen küsinud arenguveestlustel õpilaste käest, mida nad eesti keele tunnis kõige meelsamini teeksid, kas loeksid, kirjutaksid või jutustaksid. Peaaegu eranditult oli jutustamine viimane, mida teha sooviti. Põhjenduseks toodi, et see on raske, ei oska.

Minu käesoleva töö üheks eesmärgiks ongi läbi viia praktilistest tundidest koosnev projekt, mis aitaks õpilastel üle saada jutustamise hirmust ja näitaks, et jutustamine võib olla tore, huvitav ja lihtne, kui seda teha fotode, enda lugude kaudu. Praktiliste tundide abil tahtsin arendada õpilaste emotsionaalset väljendusoskust (oskust oma tundeid väljendada, neid sõnadesse ja pilti panna) ning oskust tunnetada ja märgata nii enda kui teiste tundeid. Töö teiseks eesmärgiks on saadud kogemusi kasutades koostada õppematerjal, mida saavad oma õpilaste eneseväljendusoskuse arendamiseks kasutada ka teised esimeses kooliastmes õpetavad õpetajad.

4. Metoodika ja tulemused

Käesoleva töö raames viisin ühes Tartu kooli 2. klassis läbi projektõppe, mis koosnes praktilistest tundidest, kus käsitlesime emotsioone ja nende väljendamist, rääkisime fotolavastusest ja tegime ka ise fotolavastusi. Samuti arutasime, kuidas näidata ennast läbi fotode jutustatud lugudega. Projekti lõpuks sai iga õpilane valmistada ise ühe fotolavastuse, mis kujutaks tema enda lugu.

Õpilastele ülesandeid ja harjutusi koostades lähtusin Põhikooli Riiklikust Õppekavast (2011) ja selle lisadest. Nii peaks esimese kooliastme läbinud õpilane muuhulgas:

- kirjeldama eesmärgipäraselt eset, olendit ja olukorda; jutustama endast ning oma lähiümbruses toimunut; jutustama pildiseeria toel (ainevaldkond „keel ja kirjandus“),
- kasutama digitaalseid õppematerjale (ainevaldkond „matemaatika“),
- väärtustama ennast ja teisi; teadma, et inimeste hinnangud ja arvamused on erinevad; oskama teha koostööd ja sõnastada oma tundeid; teadma, et nende väljendamiseks on erinevaid viise (ainevaldkond „sotsiaalsed“),
- tundma rõõmu loovast tegutsemisest, kasutama oma mõtete ja ideede erinevaid visuaalseid väljendusi; tegema koostööd ja väärtustama erinevaid lahendusi; leidma kujutava kõige iseloomulikumat joont; kasutama erinevaid pildistamise tehnikaid (ainevaldkond „kunstiained“);
- töötama õpetaja juhendamisel, kasutades sobivaid materjale ja lihtsamaid töötlemisviise; leidma töö tegemiseks loovaid lahendusi (ainevaldkond „tehnoloogia“).

Põhikooli riiklikus õppekavas (2011) on esimese kooliastme õpetaja olulisima ülesandena märgitud ülesanne toetada õpilase eneseusku ja motivatsiooni.

Alljärgnevalt on ära toodud kõikide tundide lühikirjeldused ja tulemused, mis tundidega saavutati. Tundide konspektid on ära toodud lisas (Lisa 1-7).

4.1. Esimene tund

Tunni teema	Emotsiooni märkamine ja väljendamine.
Tunni eesmärgid	Tunda ja kirjeldada peamisi emotsioone, arendada aktiivset sõnavara, osata väljendada oma tunnet miimika abil, märgata kaaslase tundeid.

Õpioskused	Kirjeldab emotsioone, märkab emotsioonide erinevusi ja sarnasusi, arendab aktiivset sõnavara.
Mõisted	Emotsioon, tunne, hirm, viha, rõõm, üllatus, vastikus, kurbus.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Töölehe printimine, tehnika kontrollimine (kas töötab arvuti, projektor, veebikaamera, programm), emotsionaalsete fotode ja ajalehtede väljaotsimine, tagasisidelehe ettevalmistamine.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid, tarkvara ja veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • Internetiühendusega arvuti • Projektor • Veebikaamera (koos tarkvaraga) • Tööleht (Kull <i>et al.</i> 2002: 82) • Ajalehed • Veebiaadress: http://www.visual-recognition.nl/Demo.html • Emotsionaalsed fotod (võivad olla PowerPoint esitlusena)

Tunni lühikirjeldus

Tund algas sissejuhatava harjutusega, kus palusin õpilastel panna silmad kinni, pea lauale ning mõelda, millal nad olid rõõmsad, kurvad, üllatunud jne. Järgnes lühike vestlus antud teemal. Edasi said õpilased töölehe (Kull 2002: 82), kus neil tuli ära märkida seal kujutatud emotsioon. Emotsioonide tundmaõppimisel kasutasin arvutiprogrammi (<http://www.visual-recognition.nl/Demo.html>) ja emotsionaalseid fotosid, kus õpilastel tuli arvata, missuguseid emotsioone on kujutatud. Rühmatööna otsisid õpilased ajalehest fotosid ning märkisid neil olevate inimeste juurde seal kujutatava emotsiooni (rühma arvates). Tund lõppes paaristööga, kus õpilased näitasid teineteisele erinevaid emotsioone, ning kokkuvõttega töölehest ja tunnist üldiselt.

Tunni tulemused ja analüüs

Lapsed said läbiviidud tunnis mõelda kogetud sündmustele, nendega seotud tunnetele ja neid teistega jagada. See tekitas elevust ja küsimusi („Miks?“, „Oh, saab magada!“). Sageli ei ole õpetajal aega kiire koolipäeva jooksul õpilaselt küsida „Kuidas sul läheb?“ või „Ma näen, et sa oled kurb, tahad sa rääkida?“. Jutukamad õpilased tulevad õhinal ise oma lugusid rääkima, vaiksemad ja tagasihoidlikumad mitte. Nii sain selles tunnis teada, et üks tüdrukutest oli väga

rõõmus, et sai oma klassiõe juures ööbida, ja üks poiss oli endiselt kurb, sest oli kaotanud hiljuti oma vanaisa.

Tund aitas õpilastel kinnistada emotsioonidega seotud sõnavara, sest sageli osatakse küll emotsioone näidata ja tuntuks need ka ära, kuid harvem osatakse ja tahetakse oma emotsioone panna sõnadesse („Ma olen üllatunud, et ...“, „Ma tunnen hirmu, sest ...“). Emotsioone asendavad lausetes pigem häälsused („Oooo“, „Väkk“).

Seda, et esimese kooliastme õpilased suudavad emotsioone eristada, kinnitasid nii ühiselt vaadatud fotod kui ka tööleht, kus õpilastel tuli emotsiooni väljendav sõna kirjutada vastava pildi alla. Tabelist 1 võib näha, et kõige rohkem oli erinevusi rõõmu ja kurbuse määratlemisel. Ainus emotsioon, milles kõik õpilased olid ühel meelel, oli vastikus. Ühe poisi puhul tuleb siiski märkida, et ta ei võtnud töölehe täitmist eriti tõsiselt ning märkis piltide juurde tunded juhuslikult. Antud tööleht aitas õpilastele selgitada, et kõik ei näe emotsioone sarnaselt ja on täiesti mõistetav, kui üks näeb ühe emotsiooni taga kurbust ja teine hoopis hirmu.

Tabel 1: 18 õpilase arvamus pildil oleva emotsiooni kohta.

							
Rõõm	0	1	0	14	0	0	3
Hirm	16	0	1	0	1	0	0
Kurbus	1	0	14	1	2	0	0
Häbelikkus	0	16	1	1	0	0	0
Üllatus	0	1	0	2	0	0	15
Vastikus	0	0	0	0	0	18	0
Süütunne	1	0	2	0	15	0	0

Töö veebikaameraga täitis mitut funktsiooni. Kindlasti elavdas see tundi ja köitis õpilaste meeli, kuid juhtis ka tähelepanu võimalusele, mida sellise kaameraga teha saab. Kindlasti nõudis julgust ja mõne puhul eneseületust, et end läbi veebikaamera vaadata, teistele ennast näidata ja seejuures veel erinevaid nägusid teha. Osadel oli see julgus kohe olemas (tõusis viis kuni kuus kätt), osadel tekkis julgus pärast esimeste proovimist, osad olid kindlad, et nemad veebikaamera ette astuda ei soovi. Laste palvel saatsin programmi juurde viiva lingi ka nende

vanematele ja hilisemates vestlustes selgus, et ka kodudes prooviti koos vanematega erinevaid emotsioone väljendada. Seega, õppeprotsessi sai kaasatud ka lapsevanemad.

Rühmatöö peamiseks eesmärgiks oli saada õpilased gruppides emotsioonide üle arutama. Neil tuli ajalehefotode juurde märkida, millist emotsiooni fotol kujutati. Vaatlus näitas, et emotsioonide kirjeldamisel suuri vaidlusi ei tekkinud, pigem oleks õpilased tahtnud rohkem ajalehte uurida ja mitte ainult fotosid. Nende tähelepanu köitsid näiteks veel koomiksid, sudokud, ristsõnad. Jätsin ajalehed lauale ja lubasin vahetunnil ajalehti edasi sirvida, seda ka tehti. Mõned rühmade arvamused fotol olevate inimeste emotsioonide kohta on toodud ära allpool olevatel fotodel (Foto 1-6).

Foto 1

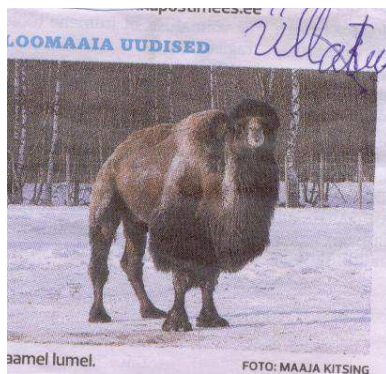

Foto 2

Foto 3

Foto 4

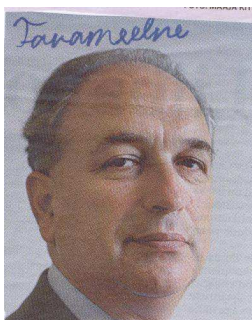

Foto 5

Foto 6

Võib öelda, et enamasti nähti fotol kas rõõmsat või tõsist nägu (mõne foto puhul lausa mõlemat korraga). Üksikult mainiti ära kurbust, murelikkust, üllatust. Ühe foto juurde oli emotsiooniks kirjutatud tavameelne (tõenäoliselt oli mõeldud tavalist, igapäevast nägu).

Antud tunni kokkuvõtteks võib öelda, et tund õnnestus, kuigi kohati oli töötempo üsna kiire. Ka õpilastelt oli tagasiside tunnile positiivne („Mulle meeldis see tund väga.“, „Mulle jäi meelde, kuidas inimeste emotsioonidest aru saada, meeldis, et me õpikust ei lugenud.“, „Meeldis, kui keegi läks tahvli juurde.“).

4.2. Teine tund

Tunni teema	Emotsiooni joonistamine.
Tunni eesmärgid	Märgata erinevate emotsioonide puhul näos toimuvaid muutusi, leida igale emotsioonile kõige iseloomulikumad jooned ja valida sobiv kujutusviis selle esiletoomiseks, hinnata kaaslaste töid, väärtustada erinevaid lahendusi.
Õpioskused	Leiab kujutatava emotsiooni kõige iseloomulikumad jooned, valib sobiva kujutusviisi olulisema esiletoomiseks, kirjeldab oma ja kaaslaste töid ning väärtustab erinevaid lahendusi.
Mõisted	Emotsioon, tunne, hirm, viha, rõõm, üllatus, vastikus, kurbus, kulmud, nina, silmad, suu, lõug, laup.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Töölehe printimine, tehnika kontrollimine (kas töötab arvuti, projektor, programm), programmiga tutvumine.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid, tarkvara ja veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • Internetiühendusega arvuti • Projektor • Tööleht (Lisa 8) • Pliiatsid • Veebiaadress: http://www.artnatomia.net/uk/artnatomiaIng.html

Tunni lühikirjeldus

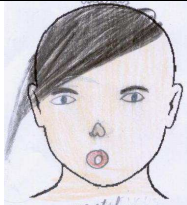
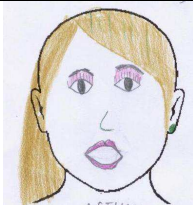
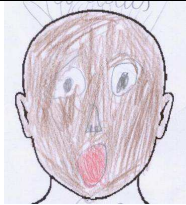

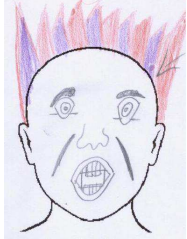
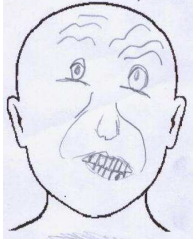

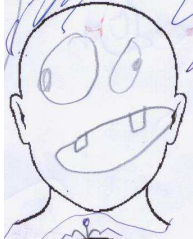

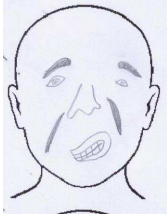

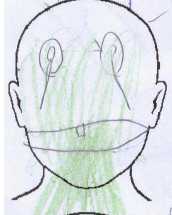
Tund algas sissejuhatava harjutusega, kus tahvli ees oli kaks õpilast. Üks oli seljaga klassi poole ja väljendas teisele õpilasele emotsiooni. Teine õpilane pidi selle tahvlile joonistama ja klass näidatud (joonistatud) emotsiooni ära arvama. Edasi said lapsed kätte töölehe (Lisa 8), kus oli kuus tühja näo kujutist. Avasin ARTNATOMY (2012) programmi, projitseerisin selle tahvlile ja õpilased joonistasid mudeli järgi paberile kuus emotsiooni (üllatus, hirm, viha, kurbus, rõõm (*smile*), vastikus (*scorn*)). Tunni teises pooles said õpilased üksteise töödega tutvuda, arutleda tehtud tööde üle, veelkord näidata emotsioone ja neid ära arvata. Lõpuks jäi veel piisavalt aega ka nägudele lisade (juuste, kõrvade jms) joonistamiseks.

Tunni tulemused ja analüüs

Antud tunni peamiseks eesmärgiks oli analüüsida miimikat ja seda representeerida näidise järgi. Jagatud tööleht (Lisa 8) ja saadud ülesanne tundus esialgu õpilastele igavana. Mida aeg edasi, seda rohkem nad aga ülesandesse süvenesid. Iga emotsiooni joonistamiseks oli õpilastel aega viis minutit. Kohati said nad aga emotsioonide joonistamisega isegi kiiremini hakkama ja tahtsid juba järgmist emotsiooni joonistada. Esimesi emotsioone (viha, hirm) nimetasid lapsed koledateks, järgmiste kohta seda ei mainitud. Mõned ilmed tekitasid lastel küsimusi. Näiteks hirmu juures küsis üks poiss: „*Kui inimene punnitab silmi, kas need võivad välja lennata?*“ Kurbuse juures arvati, et mees on kurb, sest naine jättis ta maha.

Kõige lihtsam oli laste sõnul joonistada rõõmu ja kurbust, kõige keerulisem oli hirmu joonistamine. Kaaslaste töös toodi esile ägedad hambad, ägedad huuled, silmad, ilusad näojooned, naljakad näod ja hambad. Mõned näited laste joonistatud emotsioonidest on toodud ära tabelis (Tabel 2).

Tabel 2: Õpilaste joonistatud emotsioonid.

Emotsioon	Tüdrukud		Poisid	
Üllatus				
Hirm				
Vastikus				

Viha				
Kurbus				
Rõõm				

Tüdrukute ja poiste emotsioonide võrdlus näitab, et tüdrukud joonistavad (kas ka näitavad?) emotsioone puhtamalt kui poisid. Paljude poiste näod (aga ka taustad) olid lõpptulemuses üle värvitud. Tüdrukud nägid detailidega (silmad, juuksed) rohkem vaeva kui poisid. Silma torkas ka see, et poisid joonistasid nägudele rohkem lisaelemente (pisaraid, hambaid, jooni) kui tüdrukud.

Vaadates emotsioonidele iseloomulikke tunnuseid, siis üllatust väljendasid õpilased avatud suu ja kõrgemate kulmudega, hirmu suurte silmade ja kortsudega laubal, vastikust ühe ülestõusnud suunurgaga, viha paljastatud hammastega, kurbust allavajunud suunurkadega ja rõõmu ülespoole suunatud suunurkadega.

Tehtud tööd tulid huvitavad, eriti nägid oma tööga vaeva tüdrukud. Kui tunni alguses tundus töö õpilastele igavana, siis tunni lõpus märgiti, et oli tore selliseid nägusid joonistada.

4.3. Kolmas tund

Tunni teema	Fotokollaaž (emotsiooni sõnastamine).
Tunni eesmärgid	Arendada emotsiooni väljendamise oskust.
Õpioskused	Oskab sihipäraselt vaadelda, erinevusi ja sarnasusi märgata ning kirjeldada; oskab esemeid ja nähtusi võrrelda, ühe-kahe tunnuse

	alusel rühmitada.
Mõisted	Ajaleht, foto, kollaaž.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Varub ajalehti, valmistab ette PowerPoint esitluse.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid, tarkvara ja veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • Ajalehed (vähemalt üks igale õpilasele). • PowerPoint esitus (kus oleksid analüüsimiseks valitud fotod, soovi korral ka muu tunnis esitletav materjal, nt küsimused, iseseisva töö kirjeldus jms). • Õpilastel peab olema valge paber, käärid, liim, pliiatsid.

Tunni lühikirjeldus

Alustasin tundi mõistatamismänguga, kus õpilastel tuli ära arvata, mis oli kotti peidetud (selleks oli ajaleht). Mängule järgnes vestlus, kus uurisin õpilastelt, milliseid ajalehti nad teavad, kui palju nende peres ajalehte loetakse ja mida loetakse. Edasi jagasin õpilastele kätte ajalehed, kus palusin erilist tähelepanu pöörata fotodele. Otsisime kõige huvitavamad, kõige naljakamad, kõige väiksemad ja kõige suuremad fotot. Projitseerisin tahvlile erinevaid fotosid ja palusin õpilastel arvata, mida inimesed nendel fotodel öelda või mõelda võiksid. Praktilise tööna tuli õpilastel ajalehest välja lõigata erinevate inimeste nägusid, kleepida need paberile ning iga foto juurde joonistada jutumull. Jutumulli sisse tuli kirjutada sõna või lause, mida fotol olev isik võiks öelda. Lause pidi vastama fotol olevale emotsioonile. Tunni lõpus riputasin tööd kõigile vaatamiseks üles.

Tunni tulemused ja analüüs

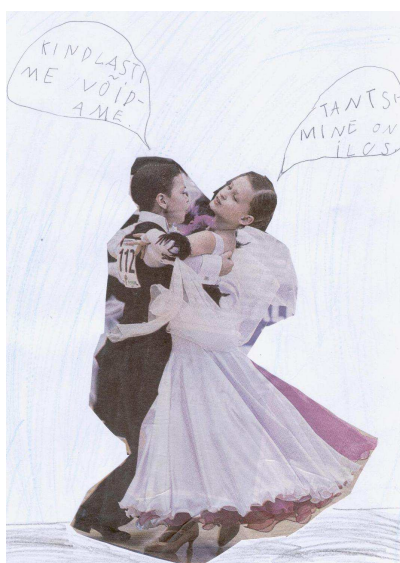
Antud tund andis hea ülevaate, mida õpilased ajalehtedest teavad. Nad oskasid nimetada Postimeest, Õhtulehte, Eesti Ekspressi, Koitu ja Virumaa Teatajat. Nimetati ka ajakirju. Selgus, et kodus loetakse ajalehti vähe ja enamasti (tahvel)arvutist. Õpilased ise vaatavad pilte (fotosid), koomikseid ning lahendavad sudokusid. Üks poiss mainis, et ajalehes kirjutas üks 90aastane naine, et lapsi ei tohiks kunstiõpetuses hinnata. See tähendas, et õpilane oli suutnud ajalehest leida teda puudutava artikli, luges seda ning kasutas saadud infot õigel ajal õiges kohas.

Fotode vaatluse eesmärgiks oli anda õpilastele võimalus ajalehega tutvuda, seda sirvida. Osa õpilasi hakkas kohe sudokut lahendama või koomiksit lugema. Siiski otsiti huviga just kõige suuremat ja väiksemat fotot, tekkis isegi võistlusmoment.

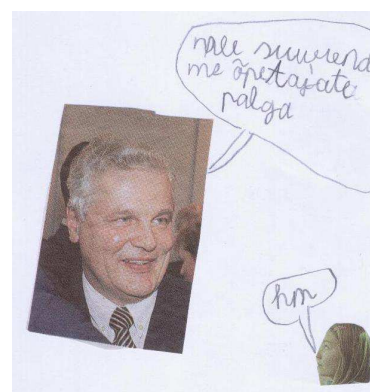
Õpilased said ülesande asetada end fotololija rolli ja nuputada, mida võiks fotol olev inimene mõelda või öelda. Ülesandele läheneti erinevalt. Oli neid, kes lõikasid välja üksikuid nägusid, ja oli neid, kes lõikasid välja tervikpildi. Sõnastamisel kasutati enamasti lihtsaid ja lühikesi väljendeid (Pildid 1-6).

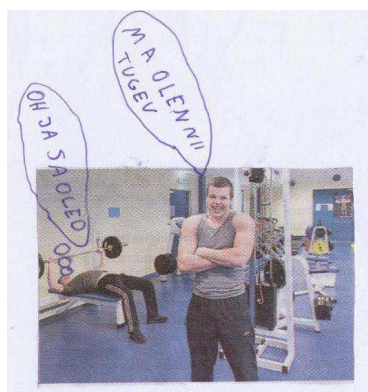
Pilt 1

Pilt 2

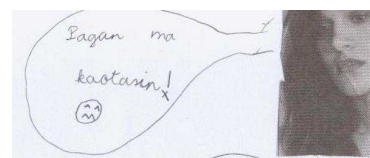
Pilt 3

Pilt 4

Pilt 5

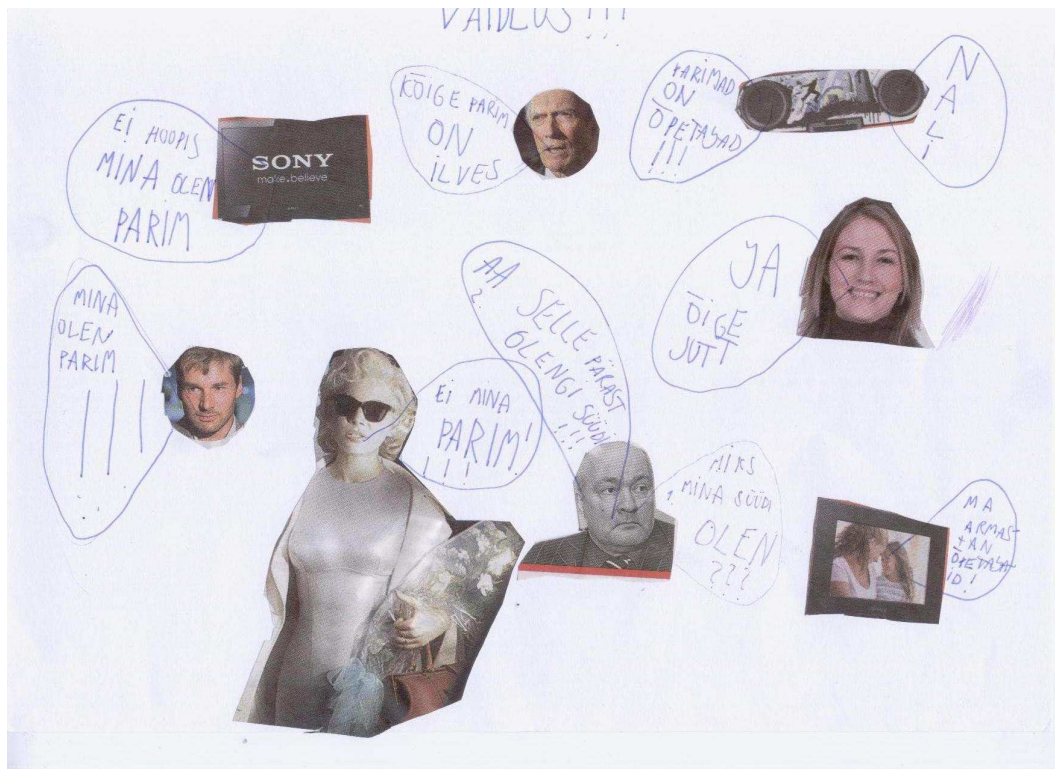

Pilt 6

Tehtud tööde analüüs näitas, et poisid lõikasid välja pigem mehi kujutavaid fotosid ja tüdrukud naisi kujutavaid fotosid. Võib oletada, et samast soost inimese emotsioone on fotodelt lihtsam ära tunda ja sõnastada. Üllatavalt olid õpilased kursis sel ajal väga aktuaalse teemaga – õpetaja palgaküsimusega. See teema kajastus mitme õpilase töös. Eraldi vääriks esile tõstmist töö pealkirjaga „Vaidlus“ (Pilt 7), kus fotodel olevad inimesed vaidlevad selle

üle, kes on parim. See oli üks vähestest töödest, kus fotod ja nende juurde käiv tekst oli omavahel seotud. Märkimist väärib kindlasti see, et isikustatud oli ka kaks eset (fotokaamera ning makk). Teistest eristub üks foto, millel olev mees ütleb, et on süüdi.

Pilt 7: Töö pealkirjaga „Vaidlus“.

4.4. Neljas tund

Tunni teema	Fotolavastuse tutvustamine.
Tunni eesmärgid	Eneseväljendusoskuse, arutlusoskuse, jutustamisoskuse ja koostööoskuse arendamine. Fotolavastuse mõiste tutvustamine.
Õpioskused	Teab, mida tähendab fotolavastus, kirjeldab eesmärgipäraselt fotol olevat olukorda, annab küsimuste toel vastuseid fotol kujutatud kohta, eristab lavastatud fotot mittelavastatud fotost.
Mõisted	Pildistamine, fotolavastus, lava, miimika, kostüümid, näitleja.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Valmistab ette PowerPoint esitluse, kontrollib arvuti ja fotoaparaadi tehnilist korrasolekut.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid,	<ul style="list-style-type: none"> • Internetiühendusega arvuti • Projektor

tarkvara ja veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • PowerPoint esitlus, mis sisaldab erinevaid fotosid (nii lavastatud kui ka mittelavastatud), fotolavastuse mõiste tutvustust koos erinevate näidetega. • Internetiaadress: http://raamat.paide.ee/index.php/uritusednaitused/8-kategooria1/uudis1/26-fotoromaanide-kogu-vaata-ja-loe • Fotoaparaat koos kaabliga, mille abil saab fotod kiiresti arvutisse tõmmata.
-----------------------------------	--

Tunni lühikirjeldus

Sissejuhatavaks harjutuseks palusin klassi ette neli õpilast, kes pidid hakkama vabalt liikuma. Kuuldes sõna „stopp“ tuli neil võtta kiiresti üks poos ja jääda liikumatuks. Teised õpilased said kirjeldada, mida nad klassi ees näevad ning mida üks või teine õpilane võiks selle poosiga öelda. Harjutusele järgnes vestlus fotografeerimise teemal. Uurisin, millised on õpilaste kogemused pildistamisel (Kas oled pildistanud? Mida oled pildistanud? Kuidas oled pildistanud? Mis on sinu tehtud fotodest saanud?). Tutvustasin PowerPoint esitluse abil, mida tähendab fotolavastus ja milline see võiks välja näha. Näidisena kasutasin Paide Gümnaasiumis tehtud fotoromaane (Fotoromaanide kogu 2012). Rühmatööna palusin õpilastel välja mõelda ühe stseeni ja see lavastada. Üks grupiliikmetest tuli seejuures määrata fotograafiks. Kui stseen välja mõeldud, said rühmad järgemööda oma stseeni ka pildistada. Pildistatud fotod laadisin kohe arvutisse ja projitseerisin need tahvlile, et tehtud fotosid ühiselt vaadata ja analüüsida.

Tunni tulemused ja analüüs

Sissejuhatava harjutuse eesmärgiks oli luua meeleolu ja valmistada ette tunni teemat. See õnnestus hästi. Lapsed olid valmis kaasa mängima ja ka tehtud poosidele selgituste andmine osutus väga lõbusaks. Saime pildi bändiproovist, kus üks tegelane laulis, teine mõtles (helilooja) ja kaks tegelesid tehnikaga (üks näitas, mida tõsta, ja teine tõstis).

Õpilaste teadmiste väljaselgitamine aitas aimu saada, kui palju on nad pildistamisega kokku puutunud. Selgus, et pildistanud olid kõik õpilased ja paljudel oli olemas ka oma fotokaamera. Pildistati enamasti reisil, mõnel üritusel (sünnipäeval), aga oli ka neid, kes olid pildistanud

näiteks loodust. Tehtud fotod on enamasti arvutis. Mõni üksik oli lasknud fotod ka ilmutada ja käegakatsutavasse albumisse pannud.

PowerPoint esitluse ja sellega kaasneva arutluse eesmärgiks oli välja selgitada, kas õpilased eristavad fotol pärisolukorda lavastatud olukorrast. Arutlus näitas, et õpilased tunnetasid päris hästi ära lavastatud olukorra ja tegeliku olukorra. Eriarvamusi tekitas vaid üks foto, kus kaks inimest hüppasid õhku. Selgitades fotolavastuse mõistet, rääkisin kõigepealt fotolavastuse elementidest (lava, miimika, kostüümid, näitlejad) ja seejärel vaatasime juba tehtud fotolavastusi. Kui alguses oli lastel fotolavastuse mõiste ebaselge (pakuti, et see on etenduse pildistamine), siis fotolavastuste vaatamine andis õpilastele parema arusaama, mis on fotolavastus.

Rühmatöö ülesande (mõelda ise välja üks stseen pildistamiseks) eesmärgiks oli lisaks fotolavastuse mõiste kinnistamisele, emotsioonide väljendamine ka koostöö arendamine ja arutelu tekitamine. Õpilaste jaoks tundus ülesanne olevat huvitav, sest arutleti elavalt (ja kohati valjult) ning prooviti erinevaid poose. Õpilased olid meeldivalt üllatunud pildistamisvõimaluse üle. Tulemuseks tulid eriilmelised fotod.

Fotode vaatamisel ja analüüsimisel suutsid kõik grupid oma pildi juurde rääkida ka loo. Ühel fotol püüdsid tüdrukud näidata hirmu, sest nägid suurt koera. Nende miimikat vaadates suutsid kaks tüdrukut hirmu väga selgelt väljendada, kahe tüdruku nägu oli pigem lõbus. Eriti väärib tähelepanu kõigi tüdrukute käte asend (käed tõstetud kokkupanult suu juurde), mis oli kõigil sarnane. Teisel fotol tahtsid tüdrukud näidata oma tantsutrennides omandatud oskusi. Üks tüdrukutest venitas eesplaanil põrandal istudes ühte jalga, teine tüdruk tegi tagaplaanil „silda“. Miimikat ja emotsioone sellel fotol näha pole (tüdrukud on profiilis), kuigi tegemist on tüdrukutega, kes ei karda end presenteerida. Kolmandal fotol tahtis poiss näidata oma julgust („*Ma olen valmis võitlema ükskõik kellega!*“). Ta imiteeris poksijat (käed näo kaitseks üles tõstetud) ja oli tõsise näoga. Võitlemist oli näha ka neljandal fotol, kus poisid tahtsid kujutada võitlusstseeni. Kui „poksija“ vaatas otse kaamerasse, siis „vehklejad“ olid profiilis või hoopis seljaga. Fotod kinnitasid hästi Herzberg, Lundby & Lundby (2008) uuringut, kus märgiti, et poisid tahavad rääkida spordi tegemisest ja tüdrukud püüdlusest saada tantsijaks.

4.5. Viies tund

Tunni teema	Fotolavastuse ettevalmistus.
--------------------	------------------------------

Tunni eesmärgid	Arendada funktsionaalset lugemisoskust ja jutustamisoskust, teha valmis fotolavastuse plaan.
Õpioskused	Paneb fotoseerias olevad fotod loogilisse järjekorda, koostab jutu põhjal pildi(foto)seeria, funktsionaalse lugemisoskuse, arutlusoskuse, kuulamisoskuse ja rühmatööoskuse arendamine.
Mõisted	Foto, fotoseeria, fotolavastus.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Valmistada ette PowerPoint esitlus, kontrollida tehniliste vahendite korrasolekut.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid, tarkvara ja veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • PowerPoint esitlus, mis sisaldaks erinevaid fotoseeriaid segiaetud piltidega. • Õpik, kust valitakse fotolavastuseks sobiv tekst. • Paber rühmadele, kuhu nad saavad kirjutada mõtteid oma fotolavastuse jaoks • Arvuti • Projektor • Smarttahvel (võimalusel, et saaks fotosid kohe tahvlil ümber tõsta ja nummerdada)

Tunni lühikirjeldus

Sissejuhatavaks harjutuseks projitseerisin tahvlile fotoseeriad, kus pildid olid segamini aetud ja palusin lastel panna pildid loogilisse järjekorda. Edasi tuletasime meelde eelmises tunnis õpitud fotolavastuse mõiste ja selle, mis on lavastatud ja mittelavastatud foto vahe. Näitasin tahvlile eelmises tunnis tehtud proovipilte, millele olin lisanud ka juba teksti. Jätkasime tekstiga eesti keele õpikust. Lugesin ette ühe lõigu ja palusin lastel öelda, missuguse foto nad selle lõigu põhjal teeksid. Sama tegime ka kõigi järgmiste lõikudega. Tekst läbi arutatud, jagasin õpilased rühmadesse. Rühmad said ülesande leida eesti keele õpikust üks tekst ja kirjutada või joonistada, missuguseid fotosid nad selle põhjal teeksid. Tunni lõpus toimus ideede esitlus ja arutelu. Koduse tööna tuli ka need fotod päriselt valmis teha.

Tunni tulemused ja analüüs

Sissejuhatava harjutuse eesmärgiks oli koondada tunni alguses õpilaste tähelepanu ning juhatada sisse teema. Piltide järjestamine tekitas kohati vaidlust, kuid oma valikut suutsid

õpilased ka põhjendada. Meenutades fotolavastuse mõistet, oskasid õpilased nimetada, et kasutatakse jutumulli, on liikumine, kasutatakse kostüüme ja maske.

Selle ülesande eesmärgiks, kui lugesin õpikust ette tekstilõike ja õpilased mõtlesid nende juurde fotosid, oli panna õpilasi kuulatavat juttu piltides nägema. Lugesin ette õpikus oleva jutu tsirkusest. See tekst oli hetkel tööplaanis ja sobis hästi, kuna sisaldas palju aktiivset tegevust. Pärast iga lõigu lugemist palusin õpilastel rääkida (näidata), millise foto nad selle lõigu põhjal teeksid. Plaanitava foto kirjeldamisega jäädi küll pisut hätta, kuid suudeti näidata, mida mõeldi. Seega võib öelda, et esimese kooliastme õpilased suudavad paremini visualiseerida kui jutustada teksti.

Rühmatöö eesmärgiks oli valmis saada fotolavastuse plaan. Rühmade moodustamine läks kiirelt, ka pildistamiseks sobivad tekstid leidsid rühmad õpikust kiiresti üles. Siiski tekkis õpilastel küsimus, mida täpselt paberile kirjutada, kui palju fotosid tohib teha, kas kõik peavad fotol olema jne. Käisin rühmatöö ajal palju klassis ringi, sest töö vajas lisaselgitust. Ühe rühmaga proovisime fotode poosid lausa järele. Pärast põhjalikku selgitustööd hakkasid õpilased mõistma, mida ma neilt soovin. Tekkis isegi väike hasart. Räägiti, kes missugused riided kaasa võtab, kes endale ema silmapliiatsiga vurrud joonistab, kes fotoaparaadi kaasa toob, kus pildistatakse. Tunni lõpuks oli kõikidel rühmadel olemas plaanitava fotolavastuse idee, mida lühidalt ka teistele esitleti.

Fotolavastuse tegemiseks andsin aega kolm päeva. Samuti rääkisime ja selgitasime, kuidas tehtud fotod kooli kaasa tuua (mälupulgal, saata õpetaja meilile, võtta kaasa fotoaparaat ning juhe). Hiljem selgus, et päris iseseisvalt 2. klassi õpilased siiski fotolavastuse organiseerimisega hakkama ei saanud. Enamik gruppidel oli olemas küll fotoaparaat ja fotolavastuseks vajalikud vahendid (riided, meik), kuid probleeme tekkis aja ja koha valikul. Ei suudetud kokku leppida, kus ja millal pildistatakse ehk puudu jäi organiseerimisvõimest. Seetõttu andsin õpilastele võimaluse teha fotolavastus valmis koolis ning olin neile ka juhendajana abiks ja toeks.

4.6. Kuues ja seitsmes tund

Tunni teema	Tutvumine PowerPoint esitlusega, fotolavastuse valmistamine.
Tunni eesmärgid	Õppida tundma PowerPoint esitluse programmi, valmistada selle abil fotolavastus.

Õpioskused	Teab, mis on PowerPoint esitlus, oskab ise koostada lihtsamaid slaide, oskab vajalikku materjali arvutis kopeerida ja kleepida, oskab PowerPoint esitluse abil koostada fotoseeria.
Mõisted	PowerPoint esitlus, slaid, käsklused „kopeeri“, „kleebi“, „lõika“.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Arvutiklassi ülevaatamine, arvutite kontrollimine (PowerPoint esitluse programmi olemasolu), jälgimine, et õpilastel saaksid vajalikud fotod kaasa, vajadusel abistada.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid, tarkvara ja veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • Arvutid (võimalusel igale õpilasele üks) • PowerPoint programm (igas arvutis) • Projektor • Fotolavastuse jaoks tehtud fotod (kas mälupulgal või arvutis)

Tundide lühikirjeldus

Tegemist oli paaristunniga. Esimeses tunnis keskendusime PowerPoint esitluse tundma õppimisele. Uurisime, millised programmid on arvutis üldse olemas. Küsisin õpilastelt, milliseid arvutiprogramme nad teavad ja on kasutanud. Edasi avasime Powerpoint-esitluse programmi ja tutvusime sellega lähemalt. Tähelepanu pöörasime järgmistele küsimustele:

- Kuidas kirjutada teksti?
- Kuidas lisada uut slaidi ja kuidas seda kujundada?
- Kuidas saada slaidile õiges suuruses vajalik foto?
- Kuidas lisada fotole elemente (jutumulle)?
- Kuidas ja kuhu oma töö salvestada?

Esimese tunni lõpus jaguneti taas rühmadesse ja kasutades kodutööna tehtud fotosid, asuti PowerPoint esitluse abil tegema fotolavastusi. Fotolavastuste tegemine jätkus teises tunnis.

Tundide tulemused ja analüüs

Arvutiklassi tundi lähevad õpilased alati meelsasti ja enamasti avatakse kohe ka Internet. Leppisime õpilastega tunni alguses kokku, et tunni ajal me Internetti ei kasuta. Enamik suutis kokkuleppest kinni pidada, kuid oli ka neid õpilasi, kes kokkuleppest üle astusid.

Sissejuhatava harjutuse eesmärgiks oli uurida, kui vilunud arvutikasutajad õpilased on: kas nad oskavad arvutit sisse lülitada, teavad, kuidas sisestada parooli, teavad, kust otsida erinevaid programme. Võib öelda, et enamik õpilastest on üsna vilunud arvutikasutajad. Uurides, milleks õpilased arvutit kasutavad, siis oli tüüpvastus, et Internetti minekuks. Esitlust olid nad näinud tunnis ja mõni oskas ka nimetada, et tegemist on PowerPoint esitlusega. Lisaks osati arvutiprogrammidest nimetada Wordi ja Paint programme.

Tutvumine PowerPoint esitluse ja selle koostamisega sujus suuremate probleemideta. Õpilased said neile antud ülesannetega hästi hakkama. Käsklused „kopeeri“ ja „kleebi“ olid juba enamikule tuttavad ning neid osati kasutada. Eriti meeldis õpilastele panna foto juurde jutumulli ning sinna sisse kirjutada.

Fotolavastuse valmistamisel vajasisid rühmad siiski veel abi foto laadimisel kaamerast arvutisse ning fotode väiksemaks tegemisel. Oli märgata, et mõnel õpilasel muutus asi igavaks (arvutiga sai tööd teha ainult üks) ja seetõttu kibeleti eraldi arvuti taha. Jälgisin, et rühm vahetaks arvuti taga töötajaid nii, et kõik saaksid vähemalt korra ise arvuti taga olla.

Antud tunnid näitasid, et lastel on olemas arvutikasutamise kogemus, kuid see piirdub enamasti Interneti kasutamisega (seal mängude mängimisega). Mõned olid kasutanud joonistamisprogrammi Paint. Lastel puudus kogemus tööks selliste programmidega nagu PowerPoint või Word. Samuti jäadi hätta pildifailide kopeerimisega fotokaamerast arvutisse.

4.7. Kaheksas tund

Tunni teema	Fotolavastuste esitlus, sissejuhatus teemasse „Minu lugu fotol“.
Tunni eesmärgid	Tutvustada tehtud tööd, jutustamisoskuse ja analüüsisoskuse arendamine, vaatlusoskuse kujundamine.
Õpioskused	Jutustab oma elust mõne loo, vaatlleb ja analüüsib fotot.
Mõisted	Lugu, foto, fotolavastus.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Õpetajal tuleb valmis teha oma lugu (PowerPoint esitlusena), kontrollida tehnika korrasolekut, koguda kokku õpilaste tehtud fotolavastused.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid, tarkvara ja	<ul style="list-style-type: none"> • Arvuti • Projektor • Eelmisel tunnil tehtud õpilaste fotolavastused.

veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • PowerPoint esitlus, mis sisaldaks õpetaja oma lugu fotodel
-----------------------	--

Tunni lühikirjeldus

Alustasin tundi sissejuhatava harjutusega, kus palusin õpilastel võtta paaridesse ja rääkida teineteisele üks lugu oma elust. Pärast seda said soovijad oma loo rääkida ka kogu klassile. Edasi asusime vaatama ja analüüsima valminud fotolavastusi. Kõik rühmad said oma töid esitleda, jutustada, kuidas fotolavastus valmis, ning vastata õpilaste küsimustele. Pärast esitluste vaatamist palusin õpilastel meenutada mõnda lugu, mõelda sellele, kus see toimus, kes olid selles loos tegelased ja miks oli see lugu eriline. Toimus elav vestlus ning pärast seda näitasin enda valmistatud fotolavastust „Kuidas õpetaja Tuulist sai õpetaja“. Selgitasin, kuidas ma seda lavastust tegin ning vastasin õpilaste küsimustele lavastuse kohta. Tunni lõpus said õpilased ülesande panna kirja oma lugu, millest nad tahaksid fotolavastust teha. Koduseks ülesandeks jäigi teha fotolavastus ühest oma loost.

Tunni tulemused ja analüüs

Õpiku tekstide põhjal tehtud fotolavastuste esitluste eesmärgiks oli vaadata tehtud töid ning neid analüüsida. Õpilased jälgisid esitletavaid fotolavastusi väga suure huviga. Jutustati enda lavastuse tegemisest ning kiideti teiste lavastust. Kui näidati pilte, hakati automaatselt oma teksti pildil kõva häälega lugema. See andis esitlusele veel lisaväärtuse. Kõik lavastused teenisid klassikaaslastelt aplausi. Alljärgnevalt analüüsin lähemalt kahte õpikuteksti põhjal tehtud fotolavastust.

Fotolavastuse „Jääst maja“ tegi neljast poisist koosnev rühm. Fotolavastus koosneb kolmest fotost, kus esimesel fotol kurdab „kits“ oma „vanaemale“, et hunt ajas ta majast välja. Teisel fotol koputab „kits“ maja uksele ja ütleb, et tappis teised ja tapab hundi ka. Kolmandal fotol on näha tagantvaates „hunti“, kes minema jookseb. Lool puudub algus, sest esimesi tehtud fotosid ei saanud õpilased fotoaparaadist arvutisse kopeerida. Vaadates fotolavastust, võib märgata, et on olemas teatud rekvisiidid, kuid mitte kõik (poiss, kes mängis kitse, tahtis endale sarvi pähe, kuid ei osanud neid teha ega leidnud ka poest). Üks poiss on julgelt sidunud endale räti pähe ega häbene mängida kitse vanaema. Küsitav on kitse lause „*Ma tapsin teised ja tapan sinu ka*“, kuid täpselt selline tekst on ka 2. klassi õpikus olemas (nii soovitas kitse vanaema kitsel hunti hirmutada). Antud loo puhul on emotsioonide esitlemine

jäänud tagaplaanile, kuna näitlejad on kaamera poole kas profiilis või seljaga. Mõtet antakse edasi rohkem žestidega (nt avatud käed esimesel fotol).

Fotolavastuse „Kass, hiir ja kõrvits“ tegi segarühm, kuhu kuulusid kolm tüdrukut ja kaks poissi. Esimesel fotol tahab „kass“ „hiirt“ ära süüa ja „hiir“ palub „kassi“, et see seda ei teeks. Teisel fotol haarab „kass“ juba „hiirest“ kinni, kuid „hiir“ küsib hoopis, mida kass lõunaks söi. Kolmandal fotol tuleb „hiirel“ mõte, mis hakkab „kassi“ huvitama. Neljandal fotol on „hiir“ roninud „kõrvitsa“ sisse (kummargil oleva tüdruku alla). Viimasel fotol heidab „kass“ asjale käega ja ütleb, et vahet pole. Antud fotolavastuse puhul jäävad esimesena silma teatraalsed ja hästi väljamängitud poosid, mida võib mõista ka ilma tekstita. Rõhku on pandud oma välimusele (kõrvitsat mänginud tüdrukul kollased riided, „kassil“ kõrvad, saba ja meik). Näitlejad on olnud julged ja avatud, mida näitab foto, kus „hiir“ on pugenud „kõrvitsasse“.

Õpilastele tavaliselt meeldib, kui neile antakse võimalus rääkida endast. Sain antud tunnis sellele järjekordse kinnituse. Ülesanne rääkida paarilisele mõni oma lugu tekitas palju elevust ja naerupahvakuid. Oma lugusid taheti hiljem ka suuremas ringis (kogu klassile) jagada. Jälgisin muuhulgas tavaliselt tagasihoidlikemaid õpilasi ja märkas, et kui terve klassi ees nad jutustada ei tahtnud, siis paaris vestlesid nad elavalt. Eriti meeldis õpilastele see, et ka mina olin ette valmistanud oma loo ja nii said nad mind kui õpetajat paremini tundma.

Ülesanne panna oma lugu kirja tekitas esialgu nõutust ja nii mõnigi ütles, et temal ei ole ühtegi lugu, tema ei taha ega oska midagi kirjutada. Pärast seda, kui ühel õpilasel tuli idee, ta selle kõva häälega välja ütles ja kirja panema asus, tegid seda järgemööda teisedki õpilased. Mõni alustas oma lugu väga isikliku teemaga (matused, vanemate lahkuminek). Palusin neil valida mõni muu fotolavastuseks sobivam teema, kuid kuulasin nende lood ära.

Koduseks vabatahtlikuks ülesandeks jäi valitud loost teha fotolavastus. Kuigi oli neid, kes ütlesid, et nemad seda teha ei taha, lubasid enamik õpilasi proovida siiski fotolavastust teha.

4.8. Oma lugude esitlused

Tunni teema	Esitlusi võib teha jooksvalt tundides teiste teemade sees.
Tunni eesmärgid	Kuulamisoskuse, vaatamisoskuse, esitlusoskuse ja analüüsivõime arendamine.
Õpioskused	Väljendab end vabalt kaamera ees, oskab visualiseerida oma lugu,

	oskab koostada lihtsat PowerPoint esitlust.
Mõisted	Fotolavastus, esitlus, PowerPoint esitlus.
Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale	Tehniliste vahendite kontroll, vajadusel õpilaste abistamine fotolavastuse ettevalmistamisel.
Tunniks vajalikud materjalid, vahendid, tarkvara ja veebiaadressid	<ul style="list-style-type: none"> • Arvuti • Projektor • Õpilase mina-lugu fotolavastusena

Tundide kirjeldus

Kuna õpilaste mina-lood valmisid erinevatel aegadel, siis ei vaadanud me kõiki lugusid ühe kindla tunni ajal, vaid esimesel võimalusel mõnes tunnis (nt eesti keele tunnis, kunstiõpetuse tunnis). Esitluse kord oli igal korral sama. Kõigepealt vaatasime mina-loo esitlust (õpilane luges soovi korral foto juures oleva teksti ette), millele järgnes arutelu. Küsisin, kuidas lavastus sündis, kes oli abiks, juhtisin tähelepanu nii põnevatele näoilmetele kui ka pildistamise võtetele. Oma arvamuse ja kommentaari said lisada ka õpilased. Kindlasti väärrib märkimist, et kõik esitlused lõppesid õpilastepoolse aplausiga. Iga uus esitlus ärgitas rohkem tegudele neid, kes veel oma esitlust teinud polnud.

Mina-lugude analüüs

Mina-loo tegemine fotolavastusena oli vabatahtlik ülesanne, mille täitsid kaheksa õpilast (Tabel 3). Neid, kes mina-lugu ei teinud, võis jagada kaheks, ühtedel puudus huvi selle tegemiseks, teised tahtsid küll teha, kuid neil puudus vajalik tehnika või abi.

Tabel 3: Õpilaste mina-lood.

Sugu	Loo pealkiri	Fotoslaide arv	Tegelased	Loo sisu
Tüdruk	Kuidas minust saab baleriin	7	Tüdruk ise, trennikaaslase d, õpetaja	Tüdruk tuleb tundi, tervitab oma trennikaaslasi ja õpetajat, näitab õpetajale, mida juba oskab, kuid tõdeb, et peab veel harjutama.
Tüdruk	Kuidas Isabel Šhaté'sse läks	9	Tüdruk ise	Tüdruk on kurb, et ei saa enam peotantsus käia. Ta palub ema, et see lubaks teda mõnda teise trenni. Ta otsib arvutist võimalusi tantsimiseks, leiab Šhaté tantsukooli ja nüüd käibki seal tantsimas. Kahel viimasel slaidil poseerib sõnumiga „tantsimine on cool!“.
Tüdruk	Kuidas kõik minu üle naersid	8	Tüdruk ise	Tüdruk jookseb väljas kehalise kasvatuse tunnis, tundub, et läheb hästi, kuid siis hakkab

				kartma finišis olevat õpetajat. Ta hakkab tagurpidi jooksmas ja kukub tõdemusega, et nüüd küll kõik naeravad.
Tüdruk	Lugu sellest, kuidas ma tahtsin muna keeta	5	Tüdruk ise	Tüdrukul tuleb idee hakata muna keetma. Ta avab külmkapi ja leiab sealt ühe muna. Ta otsustab selle siiski ära keeta, kuid muna kukub maha ja läheb katki.
Tüdruk	Lugu sellest, kuidas ma endale koera sain	6	Tüdruk ise	Tüdruk istub oma toas voodil ja palub, et talle võetakse kutsikas. Ema eitava vastuse peale on ta kurb ja näitab koerapidamise raamatut, mida luges. Ema annab soovile järele ja tüdruk rõõmustab, et saab koera. Viimastel slaididel ongi koer ja tüdruk, kes tänab fotolavastust vaatamast.
Poiss	Kuidas mulle male meeldima hakkas	5	Poiss (isa jääb kaadri taha)	Poisil on igav ja ta tahab midagi mängida. Ta küsib isalt, kas ta oleks nõus malet mängima. Isa on nõus ja hakatakse mängima. Poiss tõdeb, et male on nii äge mäng, et võiks veel mängida.
Poiss	Hea päev	3	Poiss ja tema pere (õde ja isa)	Poiss tuleb koolist ja tal on igav. Ta mõtleb, mida küll teha. Koju jõudes ootab teda isa ja õe poolt kingitus, mis poisile väga meeldib.
Poiss	Doktor Oz'i seiklus ajamasinaga ehk lugu sellest, kuidas Doktor OZ võitles kurja koletisega.	11	Joonistatud nägudega munad, on näha ka poisi kätt	Loo alguses tutvustatakse tegelasi. Dr OZ on sattunud peapõrutusega haiglasse, kuid suutnud päästa ajamasina. Talle tuleb külla sõber, kes palub abi koletise püüdmisel. Koos minnaksegi kurja koletise vastu, toimub võitlus. Koletis saadetakse ajamasinaga tagasi, head võidavad.

Kuna minu näidislugu oli sellest, kuidas minust sai õpetaja, siis see inspireeris ka õpilasi, eriti tüdrukuid. Nii algasid mitmed mina-lood küsisõnaga „kuidas?“. Teistest lugudest eristusid pealkirja poolest kaks poiste lugu. Ühe poisi lugu kandis pealkirja „Hea päev“ ja teine poiss ei rääkinudki oma lugu, vaid oli munadega, millele olid näod pähe joonistatud, lavastanud seikluse pealkirjaga „Doktor OZi seiklus ajamasinaga“. Viimane lugu oli küll teemast väljast, kuid lavastatud väga hästi ja seetõttu pälvis ka kiitust kui omanäoline töö. Mina-loo fotoslaidide arv (ilma tiitelleheta) oli varieeruv alates kolmest ja lõpetades üheteistkümnega.

Põhjalikumaks analüüsimiseks valisin õpilaste ja lapsevanemate nõusolekul antud töösse välja kolm lugu – „Lugu sellest, kuidas ma endale koera sain“, „Kuidas kõik minu üle naersid“ ja „Doktor OZi seiklus ajamasinaga“.

Mina-lugu koera saamisest jäi silma just oma emotsionaalsuse poolest. On osatud väga hästi edasi anda emotsiooni (kurbust ja ehedat rõõmu). Jutumullide asemel on kirjutatud tekst foto peale, mis ei häiri, vaid teeb pigem loo omanäoliseks. Oskuslikult on mina-loos ära kasutatud oma lemmikloom. Tegemist on varasema fotoga, mina-loo valmistamise hetkeks oli kutsikast

kasvanud juba täiskasvanud koer. Klassikaaslastele jäi silma ka loo taust („*Lahe!*“, „*Ma olen seda näinud!*“). Neile, kes olid tüdrukul külas käinud, oli see tuttav. Tüdruk ise on julge ja avatud ning vaatab otse kaamerasse. Viimasel pildil on ta end veel eraldi esile toonud, tänades vaatajat oma lugu vaatamast. Pildistamisel ja fotolavastuse tegemisel oli abiks ema.

Teise mina-loo „Kuidas kõik mu üle naersid“ süünd polnud lihtne. Tüdruk tahtis fotolavastust teha, kuid ei teadnud millest. Palusin tal rääkida viimase aja kõige meeldejäävamast sündmusest ja ta rääkis loo, kus oli koos klassikaaslastega jooksnud ja millegipärast ehmatanud ning hakanud tagurpidi jooksuma. Seda tehes ta aga kukkus. Mõtlesime koos, kuidas seda lugu fotodele panna (harjutasime poose). Fotod tegi tüdruk valmis koos emaga, kuid kuna kodus polnud arvutis PowerPoint programmi, tegi lavastuse valmis koolis. Tuleb märkida, et ta sai sellega üsna hästi iseseisvalt hakkama. Kuigi pealkiri on intrigeeriv, ei tähendanud see siiski seda, et tüdruk oli kurb selle üle, et kõik tema üle naersid. „*Me naersime koos,*“ märkis tüdruk oma tööd klassis esitledes. Kui võrrelda teist lugu esimese looga, jääb silma see, et teise loo puhul on tegelane profiilis või hoopis seljaga, ta ei esitle end nii selgelt ja avatult kui esimese loo tegelane. See on tingitud kindlasti ka sellest, et fotografeeritud on välitingimustes, kus on peas müts ning seljas kõrge kraega jope.

Kolmanda mina-loo autoriks on poiss, kes valmistas oma loo ette munapühade ajal, kasutades ära aktuaalset temaatikat. Kui küsisin, miks valis ta enda loo asemel tegemiseks munade loo, ütles ta, et talle meeldis see rohkem. Tähelepanelikul vaatlemisel võib siiski piltidel näha ka autorit (täpsemalt tema kätt). Kuigi antud töö puhul jääb autori enesepresentatsioon nägemata, on oluline jutustamis-, pildistamis- ja lavastamisoskus, mida seda tööd tehes arendati. Poiss rääkis, et emaga koos tehti fotod, kuid loo mõtles ta välja ise. Selle töö puhul torkab silma ka slaidikujundus, mida teiste tööde puhul ei kasutatud. See töö sai kaasõpilastelt väga positiivse tagaside ja annab tunnistust, et alati ei pea tegema nii, nagu õpetaja ütleb.

5. Järeldused ja diskussioon

Õpilased mõistavad üsna hästi selgelt väljendatud põhiemotsioone (kurbus, rõõm, üllatus, hirm, viha, vastikus) ja suudavad neid ka väljendada. Kuidas emotsioone väljendatakse, sõltub paljuski sellest, kas kool on õpilase jaoks eeslava või tagalava ehk kas tahetakse teiste tähelepanu ja heakskiitu või soovitakse pigem jääda varju. Antud projekt tõi hästi välja eeslava ja tagalava õpilased. Õpetajal tasub tundides eelkõige pöörata tähelepanu just viimastele – tagalava õpilastele, kes sageli eelistavad jääda kaadri taha. Nad saavad tundides vähem rääkida (jutustamisoskus areneb vähem), enamasti on neil klassis vähem sõpru (sotsiaalne isoleeritus), nad kardavad teiste hinnanguid ja kriitikat üldiselt (vähene kriitikataluvus). Läbiviidud projekti puhul kogesin vähemalt kaht üllatust – üks tüdruk, kes oli seni silma jäänud julge eneseväljendusega, ei soovinud end fotol näha, ja teine tüdruk, kes on üks tagasihoidlikumaid, tegi endast toreda fotolavastuse.

Õpilased suudavad oma lugu paremini jutustada fotode kui teksti kaudu. Eriti kehtib see emotsioonide edasiandmise kohta. Oma lugu kirjutades ei kasuta 2. klassi õpilane tavaliselt emotsioone väljendavaid sõnu, küll aga tulevad emotsioonid välja fotodelt. Õpetaja võib juhtida sellele tähelepanu ja julgustada õpilasi emotsioone kirjeldavaid sõnu kasutama nii suulises kui ka kirjalikus kõnes ja mitte ainult kasutama, vaid ka neid märkama (muuhulgas ajalehefotodel, televisioonis, filmides). Õpilane tahab ja suudab jutustada oma lugu, kui lasta tal seda teha tema jaoks sobivas ja huvitavas vormis. Fotolavastuse projekt aitas õppida leidma loo fookust, aitas muuta lood emotsionaalseteks.

Esimese kooliastme õpilastele meeldib väga teha tööd fotokaamera ja arvutiga ning neil on olemas ka juba esmased vajalikud teadmised ning oskused fotoaparaadi ja arvuti kasutamiseks. Spetsiifilisemate ülesannete lahendamisel (piltide kopeerimisel fotoaparaadist arvutisse, esitluse koostamine) vajatakse aga sageli täiskasvanute abi. Tänapäeva noore puhul peetakse elementaarseks, et ta juba tunneb arvutit ja oskab seda kasutada. Läbiviidud tunnid näitasid, et esimese kooliastme õpilastel on küll olemas teadmised Internetis ringiliikumiseks ja mängimiseks, kuid puuduvad teadmised, kuidas koostada esitlust. Õpilased küll oskavad fotoaparaadiga pildistada, kuid vaid üksikud oskavad nende piltidega ka midagi edasi teha.

Enamikul on kodus olemas fotoaparaat (või pildistamisvõimalus mobiiltelefoniga) ja arvuti. Fotoaparaati kasutatakse peamiselt mõne olulise sündmuse (sünnipäev, reis) jäädvustamiseks. Läbiviidud projekt näitas õpilastele, et fotoaparaat pole mitte ainult vahend presenteerimaks ennast väljastpoolt (välimust), vaid ka vahend näitamaks oma tundeid (emotsioone). Arvuti pole mitte ainult vahend, mis mõeldud Internetis mängimiseks, vaid ka vahend, millega saab midagi luua. Läbiviidud tunnid näitasid ka seda, et õpilastele üldiselt meeldis ennast fotol presenteerida. Neile meeldis, et nad said endast tehtud fotole kiire tagasiside ja see oli enamasti positiivne.

Õpilased sirvivad huviga ajalehte, kui see neile kätte satub. Kahjuks juhtub seda aga aina harvemini, kuna kodudes loetakse ajalehte enamasti Internetist. Loomulikult ei loe esimese kooliastme õpilane kõiki ajaleheartikleid, kuid ta leiab selle, mis teda huvitab, olgu selleks siis koomiks, ristsõna või sudoku. Ajaleht on vahend, mida võiks koolitundides kasutada tunduvalt rohkem, nii emakeele kui ka näiteks tööõpetuse või kunstiõpetuse tunnis. Ainetevahelisest integratsioonist räägitakse üha enam ja ajalehe kõrval on fotolavastuse projekt üks võimalustest, kuidas ühendada omavahel eesti keele, kunstiõpetuse, tööõpetuse, inimeseõpetuse ja arvutiõpetuse tunnid.

Fotolavastuse projekti tegema asudes oli olemas väike kartus, kas antud projekt ikka sobib teisele klassile, kas nad saavad hakkama. Tuleb tunnistada, et õpilased vajasisid oodatust rohkem abi ja juhendamist (nii õpetajapoolset kui ka vanematepoolset), kuid nad tulid siiski antud ülesannetega toime. Kindlasti pole läbiviidud fotoprojekt mõeldud kasutamiseks ainult esimeses kooliastmes, vaid sobib ka vanematele kooliastmetele.

Positiivse lisaväärtusena tuli välja, et projekt haaras lisaks õpilastele ka nende vanemad (pere). Ühiselt katsetati emotsioonide tundma õppimise programmi, oli kuulda, et kodus arutati projekti ajal ajalehtede ja fotografeerimise teemadel ning mina-loo tegemise puhul olid vanemad enamasti fotograafi rollis. Vanemate abi vajati vähemal või suuremal määral ka PowerPoint esitluse koostamisel.

Kõige olulisemaks pean aga seda, et projekt andis õpilastele juurde julgust vabamalt väljendada oma emotsioone, andis juurde teadmise, et arvutit on võimalik kasutada muukski kui Internetis mängimiseks, andis juurde oskust käsitleda fotokaamerat ning julgust jutustada oma lugu.

Kokkuvõte

Antud töö kirjutamise ajendiks oli isiklikul kogemusel põhinev tõdemus, et esimese kooliastme õpilastel on sageli probleeme enda selge ja julge väljendamisega ehk enesepresentatsiooniga. Käesoleva tööga seadsin endale esimeseks eesmärgiks uurida enesepresentatsiooni olemust, emotsiooni kui üht enesepresentatsiooni olulist komponenti ja fotolavastust kui üht võimalust enesepresentatsiooniks.

Nagu Erstad ja Wertsch (2008) kirjutasid, on enesepresentatsioon üks inimese arengu võtmelemente. Goffman (1969: 19) nimetas enesepresentatsiooni muljekujundamise protsessiks, kus inimesed manipuleerivad oma mina-pildi ja käitumisega selleks, et luua teistele endast teatavat muljet. Mitmed uuringud (Siibak 2009, Nyboe & Drotner 2008) näitasid, et peaaegu kõik tänapäeva noored kasutavad Interneti ja ligikaudu pooled nendest ka presenteerivad end Internetis (loovad seal sisu), tehes seda peamiselt struktureeritud veebikeskkondades (sotsiaalvõrgustikes). Jõulised vahendid, millega end presenteerida, on narratiivid, mida on lihtsam luua siis, kui on olemas eeskujud (Gergen 2009).

Enesepresentatsiooni üheks oluliseks komponendiks on emotsioon, mis Alliku (2007) sõnastuses tähendas organismi seisundit, millega kaasnevad märgatavad kehalised muutused ja Golemani (1995: 20) sõnastuses tegutsemisimpulssi ehk välkkiiret plaani, kuidas eluga hakkama saada. Töös tõin välja mitmed emotsioonide teooriad (põhiemotsioonide teooria, erinevad ringiteooriad, Watsoni ja Tellgen kahefaktorilise strukturealse afektiteooria mudel, viie faktori mudel). Emotsioonid on vajalikud edukaks toimimiseks ja suheteks teistega (Mägi 2009). Nad avalduvad juba imikueas (Schmith et al: 2008) ja kuigi seitsme- ja kaheksa-aastased lapsed oskavad juba üsna hästi lugeda emotsioone, vajab siiski arendamist keerulisematest emotsioonidest arusaamine (2008).

Üheks vahendiks, millega ennast eksponeerida, on foto, mida Rünk (2003) jagas tavafotoks ja kunstiliseks fotoks. Tooming (1983) kujutas kunstilist fotot skeemil, tuues teiste hulgas eraldi välja loomingulise foto, fotoseeria ja fotojutustuse. Lavastuslikuks fotoks võib aga pidada seda, kus kõik (alates pildistamise keskkonnast kuni näitlejate-moellide riiete valikuni) on pildistaja kontrolli all (Linnap 2006). Lavastusfoto erivariantideks on veel foto-performance, fotosekvents, fotofilm ja slaidiprogramm (Linnap 2007).

Töö teiseks eesmärgiks oli saadud teoreetilisi lähtekohti kasutades viia läbi projekt, mis koosnes 2. klassis antud praktilistest tundidest. Tundides keskenduti emotsioonide tundma õppimisele ja väljendamisele, fotolavastuse tegemisele ja mina-loo jutustamisele fotolavastuste abil.

Praktiliselt läbiviidud tunnid aitasid selgemini välja tuua need tagalava õpilased, kes armastavad jääda teiste varju. Õpetaja ülesanne on neid märgata, toetada ja julgustada. Märkasin, et õpilastel on tunduvalt lihtsam oma emotsiooni väljendada foto jaoks poseerides kui vihikusse kirjutades. Samuti märkasin, et õpilastele meeldib väga teha tööd fotokaamera ja arvutiga, neil on olemas ka vajalikud oskused, kuid spetsiifilisemate ülesannete täitmiseks jääb nendest oskustest siiski veel väheks. Õpilasi küsitledes selgus, et kodudes ajalehti enam eriti ei loeta, samuti tõdesid õpilased, et tehtud fotod jäävad sageli arvutisse. Õpilaste koostatud mina-lood näitasid, et õpilased tahavad ja suudavad jutustada oma lugu, kui nad saavad seda teha neile meeldivamas ja sobivamas vormis.

Töö kolmandaks eesmärgiks oli koostada õppematerjal, mis julgustaks ka teisi esimese kooliastme õpetajaid arendama foto(lavastuse) kaudu õpilaste enesepresentatsiooni oskust ja julgust jutustada oma lugu. Loodan, et antud töö on neile inspiratsiooniks.

Summary

A Photo as a Means of Emotional Self-Presentation at the First Stage of Study. Teaching material.

Keywords: Self-presentation, Emotions, Photo-Story, Teaching material

Cause for writing this research was experience-based recognition that the students at the first stage of study have problems with expressing themselves, that means self-presentation.

The primary goal set by me was to study the nature of self-presentation, an emotion as one of the most important components of self-presentation and a photo-story as a possibility for self-presentation.

Self-presentation as Erstad and Wertsch (2008) have stated is one of the key elements in the evolution of man. Goffman (1969: 19) considered self-presentation to be an impression – making process, when people manipulate with their self-image and behaviour in order to create a certain image of themselves. Several studies (Siibak 2009; Nyboe & Drotner 2008) have shown that young people using the Internet nowadays present themselves in structured web portals. Powerful means for presenting themselves are narratives, that are easier to create when you can base on examples (Gergen 2009).

One of the basic components of self-presentation is an emotion which is the state of an organism by Allik (2007) involving physical changes and an acting impuls by Goleman (1995: 20) to cope with your life. In my research I pointed out several theories of emotions. These theories show us that emotions are necessary for coping with everyday life and communicating with other people (Mägi 2009). They reveal in babyhood (Schmith et al 2008) and as children from 7 to 8 years can interpret emotions quite well, their skill of understanding more complex emotions needs to be developed.

One of the means to present themselves is a photo divided into an ordinary photo and an artistic photo by Rünk (2003). Tooming (1983) has pointed out a creative photo, a photo session and a photo-story. The photo in which everything is under the control of a

photographer is called a staged photo. The special type of this photo is a photo-performance. Besides these types mentioned above, Linnap (2007) has also pointed out a photo sequence, a photo film and a slide program.

Another goal of this research was to carry out a school project based on theoretical starting-points involving year 2 students. In these lessons students were given practical tasks interpreting and expressing emotions through photo-stories. These lessons helped to bring out those “backstage students” who always try to avoid being in the spotlight. The task for the teacher is to notice, support and encourage these children to express themselves. During the research I noticed that students are willing to tell their stories in a familiar and pleasant way by using computers and cameras.

The third goal of this research was to make a teaching material for the first stage students to encourage their teachers to develop self-presentation skills of their students using photo-stories. I hope this research could be used as a source of inspiration at school.

Kasutatud kirjandus

Allik, J. (1997). *Psühholoogia lihtsusest*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Allik, J. (2003). *Isiksus ja seadumused*. Kogumik: Isiksusepsühholoogia. Toim. Allik, J.; Realo, A.; Konstabel, K. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

ARTANATOMY, *Anatomical Basis of Facial Expression Learning Tool*. URL (kasutatud mai 2012) <http://www.artnatomia.net/uk/artnatomiaIng.html>.

Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*. Vol. 117, No. 3, 497-529.

Bolton, R. (2011). *Igapäevaoskused: Kuidas ennast kehtestada, teisi kuulata ja konflikte lahendada*. Riikoja, L.; Kiik, L. (tõlk.) Puhja: Väike Vanker.

Ekman, P. (1972). Universal and cultural differences in facial expression of emotion. In J. R. Cole (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*, 1971 (Vol. 19, pp. 207-283). Lincoln, NE: Nebraska University Press.

Ekman, P. (1994). *Moods, emotions, and traits*. In: P. Ekman & R. Davidson (Eds.) *The Nature of Emotion: Fundamental Questions*. New York: Oxford University Press.

Erstad, O. & J. V. Wertsch (2008). Tales of mediation: Narrative and digital media as cultural tools. In K. Lundby (Ed.) *Digital Storytelling, Mediatized Stories: Self-representations in New Media*. New York: Peter Lang.

Feiring, C. & Lewis, M., & Starr, M. D. (1984). Indirect effects and infants' reaction to strangers. *Developmental Psychology*, 20, 485–491.

Griffin, M. (2008). Visual competence and media literacy: can one exist without the other? *Visual Studies*, Vol. 23, No. 2.

Gergen, K. J. (2009). *Relational Being. Beyond Self and Community*. Oxford. University Press.

Goffman, E. (1969). *Wir alle spielen Theater : die Selbstdarstellung im Alltag*. München: Piper.

Goleman, D. (1997). *Emotsionaalne intelligentsus*. Tallinn: OÜ Väike Vanker.

Gosnell, C. & Britt, T. W. & McKibben, E. S. (2011). Self-presentation in Everyday Life: Effort, Closeness, and Satisfaction. *Self and Identity*, 10: 18–31.

Haviland, J. M. & Lelwica, M. (1987). The induced affect response: 10-week-old infants' responses to three emotion expressions. *Developmental Psychology*, Vol 23(1), Jan, 97-104.

- Hertzberg, B. & Lundby, K. (2008). *Mediatized lives: Autobiography and assumed authenticity in digital storytelling*, In Knut Lundby (ed.), *Digital Storytelling, Mediatized Stories: Self-representations in New Media*. Peter Lang.
- Izard, C. E. (2009). Emotion Theory and Research: Highlights, Unanswered Questions, and Emerging Issues. *Annu. Rev. Psychol.* 60:1–25. URL (kasutatud aprill 2012) <http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.60.110707.163539>.
- Kagan, M. (2003). *Kujutav kunst ja fotograafia. Käsitlusi fotograafiast*. Linnap, P. (toim.) Tartu Kõrgem Kunstikool. Tartu : Stilett.
- Kiiler, E. (2011). Visuaalsest grammatikast ja kommunikatsioonist – näiteid digitaalfotograafia vahenditega. *Õppekava portaal*. Artikkel. URL (kasutatud mai 2012) http://www.oppekava.ee/index.php/Visuaalsest_grammatikast_ja_kommunikatsioonist_%E2%80%93_n%C3%A4iteid_digitaalfotograafia_vahenditega.
- Kull, & Saat, H. (Koost). (2002). Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat 1. - 3. klassile. Tartu.
- Köhler, M. (1989). *Das konstruierte Bild – zur Fotografie und Performance*. Kunstverein München.
- Köhler, M. (2009). *Fotoseaded, -konstruktsioonid ja lavastused: pildi leidmisest pildi leiutamiseni*. Silmakirjad. 2, Tõlketekste visuaalkultuurist, nüüdiskunstist ja fotograafiast. Linnap, P. (koost.) Tartu Kõrgema Kunstikooli toimetised 11.
- Linnap, P. (2006). *Fotoloogia*. Tartu Ülikooli semiootika osakond.
- Linnap, P. (2007). *Kirjutisi fotograafiast ja visuaalkultuurist 1986-2006*. Silmakirjad. 3, Tartu Kõrgem Kunstikool. Tartu : Bookmill.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1996). Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model. In J. S. Wiggins (Ed.), *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives* (pp. 51-87). New York: Guilford.
- Medienkompetenz im Digitalzeitalter (2007). Rechtsakt. Zusammenfassung der EU Gesetzgebung. URL (kasutatud aprill 2012) http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/strategies/124112_de.htm.
- Mägi, K. (2010). *Emotsionaalne ja enesekohaste oskuste areng*. Kogumik: Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes.
- Nõlvak, A. & Valk, R. (2003). Isiksus ja emotsioonid. Kogumik: *Isiksusepsühholoogia*. Allik, J; Realo, A.; Konstabel, K. (toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Nyboe, L. & K. Drotner (2008). Identity, aesthetics and digital narration. In K. Lundby (Ed.) *Digital Storytelling, Mediatized Stories: Self-representations in New Media*. New York: Peter Lang.

Paavel, E (2005). Enesekohased oskused. *Kogumik: üldoskused – õpilase areng ja selle soodustamine koolis*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Paide Gümnaasiumi õpilaste fotoromaanide kogu. URL (kasutatud mai 2012)
<http://raamat.paide.ee/index.php/uritusednaitused/8-kategooria1/uudis1/26-fotoromaanide-kogu-vaata-ja-loe>.

Plutchik, R. (1980). A general psychoevolutionary theory of emotion. In R. Plutchik & H. Kellerman (Eds.), *Emotion: Theory, research, and experience: Vol. 1. Theories of emotion* (pp. 3-33). New York: Academic.

Põhikooli riiklik õppekava (06.01.2011) RT I, 20.09.2011, 9. URL (kasutatud mai 2012)
<https://www.riigiteataja.ee/akt/120092011009>.

Rahvusvahelise Visuaalse Kirjaoskuse Assotsiatsiooni (IVLA) koduleht. URL (kasutatud aprill 2012) http://www.ivla.org/org_what_vis_lit.htm.

Russell, J.A. (1980). A circumplex model of affect. *Journal of Personality and Social Psychology*. 39, 1161–1178.

Rünk, A. (2003). Peatatud hetk ehk mõttekilde (foto)kunstist. Linnap, P. (toim.) (2003) *Käsitlusi fotograafiast*. Tartu Kõrgem Kunstikool. Tartu : Stilett.

Scherer, K. (2000). Emotion. In: M. Hewstone, W. Stroebe & G. M. Stephenson (Eds.). *Introduction to Social Psychology: A European perspective* (3rd. ed., pp. 151-191). Oxford: Blackwell.

Schlenker, B. R. (1984). Identities, identifications, and relationships. In V. Derlega (Ed.), *Communication, intimacy, and close relationships* (pp. 71–104). New York: Academic Press.

Schmith, P. K.; Cowie, H.; Blades, M. (2008). *Laste arengu mõistmine*. Härginen, R. et al. (tõlk.). Veisson, M. (toim.). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Siibak, A (2009). *Self-presentation of the "Digital Generation" in Estonia*. Tartu : Tartu University Press.

Teiverlaur, M. (2010). *Empaatia areng ja arendamine lapsel*. Tallinn : Eesti Ajalehed.

Tice, D. M. & Butler, J. L. & Muraven, M. B., & Stillwell, A. M. (1995). When modesty prevails: Differential favorability of self-presentation to friends and strangers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1120–1138.

Tooming, P. (1983). *Foto! Foto? Foto... : [artikleid ja fotosid]* Tallinn : Eesti Raamat.

Visual Recognition. ISLA Laboratory at the Universiteit van Amsterdam. URL (kasutatud mai 2012) <http://www.visual-recognition.nl/index.html>.

Watson, D. & Tellegen, A. (1985). Toward a consensual structure of mood. *Psychological Bulletin* 98.2: 219-235.

Lisa 1. Esimese tunni konspekt

Aeg	Tunni osad		Märkused
	Õpetaja tegevus	Õpilase tegevus	
1 min	TUNNI ORGANISEERIMINE (õppevahendid, tervitus, silmside, tähelepanu)		
HÄÄLESTUS TUNNIKS u 10 min	<u>Sissejuhatav harjutus:</u> Õpetaja palub õpilastel sulgeda silmad ja mõelda, millal nad olid viimati üllatunud, rõõmsad, kurvad, vihased, millal tundsid viimati hirmu, millal vastikust.	Õpilased sulevad silmad ja püüavad meenutada erinevaid emotsioone.	Pärast iga küsimust anda umbes 30 sekundit mõtlemisaega.
	<u>Eelteadmiste väljaselgitamine:</u> Õpetaja laseb soovijatel rääkida, millest nad eelmist harjutust tehes mõtlesid, milliseid emotsioone (tundeid) nad teavad, milliseid on kogenud. Üheskoos proovitakse ka tundeid väljendada.	Õpilased saavad vastavalt soovile rääkida, millest nad mõtlesid.	Erinevatest emotsioonidest rääkides kirjutatakse need ka tahvlile.
	<u>Individuaalne töö:</u> Õpetaja jagab kätte töölehe, millel tuleb nägude juurde märkida sellel olev tunne.	Õpilased täidavad töölehe.	Sobiva töölehe leiab õpetajaraamatust 1.-3. klassile (Kull <i>et al.</i> 2002: 82). Täidetud tööleht pannakse esialgu kõrvale.
	<u>Eesmärgi püstitamine:</u> Õpetaja püstitab tunni eesmärgi: Täna õpime emotsioone märkama ja näitama.		
ÕPPIMINE u 24 min	<u>Mäng:</u> Õpetaja avab programmi http://www.visual-recognition.nl/Demo.html ja tutvustab seda lastele. Näitab ise veebikaamera abil ette erinevaid ilmeid ja laseb õpilastel proovida.	Üks õpilane mängib oma näoilmega arvuti ees, teised näevad seda projitseeritult tahvil (püüavad järele teha).	Erinevate näoilmete tegemisega kaasneb õpetaja kommentaar ja selgitus (tunnete nimed on ingliskeelsed).
	<u>Juhtumiope:</u> Õpetaja näitab tahvilil mõnda emotsionaalset fotot ja küsib, mis tunne võiks olla fotodel olevatel inimestel ning palub põhjendada.	Õpilased valivad sobiva variandi ning põhjendavad.	Eriti hea oleks kasutada mõnda klassiüritusel tehtud fotot ja kuulata inimest, kes ise on pildil.
	<u>Avastusope:</u> Õpetaja jagab klassi kuude rühma ning annab igale rühmale ajalehe ja korralduse otsida sealt fotodel olevaid inimesi ning märkida juurde, millist emotsiooni inimesed väljendavad (aga seda juhul, kui kogu grupp on ühel arvamusel).	Õpilased moodustavad grupi, uurivad ajalehte ja otsivad emotsioone väljendavat fotosid.	Hea oleks, kui gruppidel oleks üks ja sama ajaleht. Võib kasutada nt tasuta jagatavaid linnalehti.
REFLEKSIION u 10 min	<u>Paaristöö:</u> Õpetaja palub igal õpilasel leida endale paariline. Ülesanne: Näita paarilisele ühte tunnet ja lase tal ära arvata, millist. Mängu jooksul vahetatakse osad ja kui jääb aega, siis ka paarilisi.	Õpilased näitavad paarilisele oma emotsioone ja püüavad paarilise oma ära arvata.	Kui klassis on paaritu arv õpilasi, teeb õpetaja kaasa või moodustatakse üks kolmik. Õpetaja jälgib, millal peab paarilisi vahetama.
	<u>Kokkuvõtte töölehest:</u> Õpetaja palub tunni alguses tehtud tööleht uuesti välja võtta ja koos võrreldakse, mis on kirjutatud.	Õpilased arutlevad ja selgitavad oma valikuid.	Tuletatakse meelde tunnis räägitu. Õigeid ja valesid vastuseid pole, sest inimesed tõlgendavad emotsioone erinevalt.
	<u>Tagasiside:</u> Õpetaja palub õpilastel vastata küsimustele: Mis jäi tunnis meelde? Mis tunnis meeldis? Mis tunnis ei meeldinud?	Õpilased kirjutavad õpetaja antud sedelile tagasiside, mis jäi meelde, mis meeldis, mis mitte.	Tagasiside võib olla anonüümne.

Lisa 2. Teise tunni konspekt

Aeg	Tunni osad		Märkused
	Õpetaja tegevus	Õpilase tegevus	
1 min	TUNNI ORGANISEERIMINE (õppevahendid, tervitus, silmside, tähelepanu)		Õpilastel peavad laual olema pliiatsid, paberi annab õpetaja ise
HÄÄLESTUS TUNNIKS u 10 min	<u>Sissejuhatav harjutus</u> : Õpetaja palub klassi ette kaks õpilast. Üks jääb seljaga klassi poole, teine võtab kriidi. Õpetaja palub esimesel õpilasel väljendada näoga ühte emotsiooni, teine õpilane püüab seda tahvlile joonistada.	Kaks õpilast on tahvli ees, üks väljendab emotsiooni, teine püüab seda joonistada. Ülejäänud klass jälgib tegevust ja püüab arvata emotsiooni.	Õpetaja võiks tahvli juurde valida õpilased teadlikult (hea miimikaga õpilase, hea joonistaja).
	<u>Eelteadmiste väljaselgitamine</u> : Õpetaja palub emotsiooni näidanud õpilasel väljendada veel erinevaid emotsioone. Küsib õpilastelt, millised emotsioonid nad ära tunnevad ja milliste tunnuste järgi.	Üks õpilastest näitab erinevaid emotsioone, teised püüavad neid ära arvata ning põhjendada, miks on nähtaval just see emotsioon.	Kui õpilased ei märka, juhib õpetaja tähelepanu kulmadele, silmadele, suule ning nende muutumisele erinevate emotsioonide ajal.
	<u>Eesmärgi püstitamine</u> : Õpetaja püstitab tunni eesmärgi: Täna õpime joonistama emotsioone.		
ÕPPIMINE u 24 min	<u>Vaatlus, iseseisev töö</u> : Õpetaja jagab igale õpilasele lehe, kus on kuus tühja inimese näo kujutist (Lisa 8) ja avab Artanatomy programmi (Level II ja skemaatiline modell) Mudeli järgi ja õpetaja juhendamisel joonistatakse järgmised emotsioonid: üllatus, hirm, viha, kurbus, rõõm (<i>smile</i>), vastikus (<i>scorn</i>).	Õpilased joonistavad mudeli järgi, joonistamisel kasutatakse harilikku pliiatsit.	Näoilmed visandatakse, iga näoilme joonistamiseks võiks kuluda umbes neli minutit. Paremaks arusaamiseks võib skemaatilise mudeli vahetada naturaalse mudeli vastu. Iga näo juurde kirjutatakse ka vastav emotsioon.
REFLEKTSIOON u 10 min	<u>Vaatlus</u> : Õpetaja palub õpilastel jätta oma töö lauale, tõusta ja vaadata teiste õpilaste töid.	Õpilased käivad klassis ringi, vaatavad teiste töid.	
	<u>Arutelu</u> : Õpetaja palub õpilastel tuua esile nende arvates kõige paremini õnnestunud emotsioonid ja emotsioonid, mille joonistamine oli raske.	Õpilased selgitavad, millist emotsiooni oli lihtne joonistada, millist mitte.	Võib ka esile tõsta eriliselt õnnestunud töid.
	<u>Paaristöö</u> . Õpetaja palub õpilastel oma joonistust appi võttes teineteisele näidata emotsioone.	Õpilased töötavad paaris, näitavad ja arvavad teineteise emotsioone.	Jälgida, et keegi ei jääks üksikuks.
	<u>Lisaülesanne</u> : Kui aega üle jääb, lubab õpetaja joonistusi täiendada ja värvida.	Õpilased täiendavad oma joonistust.	Valmis tööd võib panna seinale kõigile vaatamiseks.

Lisa 3. Kolmanda tunni konspekt

Aeg	Tunni osad		Märkused
	Õpetaja tegevus	Õpilase tegevus	
1 min	TUNNI ORGANISEERIMINE (õppevahendid, tervitus, silmside, tähelepanu)		
HÄÄLESTUS TUNNIKS u 10 min	<u>Sissejuhatav harjutus</u> : Õpetaja peidab kotti kokkuvolditud ajalehe ja palub õpilastel mõistata, mis on kotis. Küsimustele vastab ainult kas „jah“ või „ei“.	Õpilased pakuvad erinevaid variante.	Vajadusel annab õpetaja abistavaid vihjeid.
	<u>Eelteadmiste väljaselgitamine</u> : Õpetaja esitab küsimusi: Milliseid ajalehti tead? Kui palju teie peres ajalehti loetakse? Mis on ajalehes kirjas? Kas vaatad või loed ise ajalehti? Mida vaatad ja loed?	Õpilased räägivad oma kogemustest ajalehega.	Ajalehtede nimed võiks kirjutada tahvlile.
	<u>Eesmärgi püstitamine</u> : Ajalehes esinevate pisiportreefotode väljalõikamine, nende kleepimine paberile ning sobiva jutumulli kirjutamine.		
ÕPPIMINE u 24 min	Õpetaja jagab igale õpilasele ajalehe. <u>Vaatlus</u> : Kõige toredama foto otsimine. Kõige suurema foto otsimine. Kõige väiksema foto otsimine. Kõige huvitava foto otsimine.	Õpilased sirvivad ajalehte ja leiavad sealt õpetaja küsimustele vastuseid.	Peale igat küsimust lasta mõnel õpilasel ka leitud fotot kirjeldada ning põhjendada, miks valis just selle foto.
	<u>Analüüs</u> : Õpetaja näitab tahvlil erinevaid fotosid. Küsimused: Missuguseid emotsioone väljendavad fotodel olevate inimeste näod? Milliseid lauseid võiksid nad selliste nägudega öelda?	Õpilased analüüsivad fotodel olevate inimeste nägusid, püüavad leida neile sobivaid lauseid.	Eriti hea, kui on olemas smarttahvel, kuhu saab ka kohe jutumulli koos tekstiga juurde kirjutada.
	<u>Individuaalne töö</u> : Õpetaja palub õpilastel fotodelt välja lõigata inimeste nägusid, kleepida need paberile ning iga foto juurde joonistada jutumull. Jutumulli sisse tuleb kirjutada lause, mida fotol olev isik võiks öelda. Lause peab vastama fotol olevale emotsioonile.	Õpilased lõikavad, kleebivad, kirjutavad.	Lõikamata võiksid jääda väga suured fotod ja surmakuulutuse fotod (eetika).
REFLEKSIION u 10 min	<u>Paaristöö</u> : Õpetaja palub paarilistel arutleda omavahel, kuidas töö õnnestus.	Õpilased arutlevad paaris.	
	<u>Kokkuvõttev rühmaarutelu</u> : Tunni lõpuks tehakse tehtud töödest kokkuvõtte. Loetakse ette kõige toredamad laused.	Õpilased näitavad tehtud tööd, loevad ette oma kirjutatud lauseid.	

Lisa 4. Neljanda tunni konspekt

Aeg	Tunni osad		Märkused
	Õpetaja tegevus	Õpilase tegevus	
1 min	TUNNI ORGANISEERIMINE (õppevahendid, tervitus, silmside, tähelepanu)		
HÄÄLESTUS TUNNIKS u 10 min	<u>Sissejuhatav harjutus</u> : Mida kujud räägivad? Õpetaja kutsub 2-3 õpilast klassi ette, palub neil liikuda, kuni ütleb „stopp“. Õpilased peavad siis seisma jääma. Õpetaja palub teistel õpilastel rääkida, mida nad klassi ees näevad.	Klassi ees olevad õpilased täidavad ülesannet, teised räägivad, mida nad näevad.	Tahvli ette võiks kutsuda just neid õpilasi, kes muidu ei suuda olla paigal. Ülesanne olla kivikuju paneb just aktiivsemad õpilased pingutama, et päris liikumatult seista.
	<u>Eelteadmiste väljaselgitamine</u> : Küsimused: Kas oled pildistanud? Mida oled pildistanud? Kuidas oled pildistanud? Mis on sinu tehtud fotodest saanud?	Õpilased räägivad oma kogemustest pildistamisega.	
	<u>Eesmärgi püstitamine</u> : Tunni eesmärgiks on mõista, kas foto on ehne või mitte ning saada aru, mis on fotolavastus.		
ÕPPIMINE u 24 min	<u>Arutus</u> : Õpetaja näitab PowerPoint esitluse abil erinevaid fotosid ja palub öelda (anda märku) ning põhjendada, kas fotol on tegemist päris olukorraga või mängitud (lavastatud) olukorraga.	Õpilased vaatavad fotosid ning arutlevad.	Lihtsuse ja kiiruse huvides võib õpetaja paluda anda käega märku, kes kuidas arvab ja paluda siis mõnelt kommentaari, miks ta nii arvas.
	<u>Selgitus</u> : PowerPoint esitluse abil selgitab õpetaja, mis on fotolavastus ja näitab erinevaid fotolavastusi.	Õpilased kuulavad, küsivad, avaldavad arvamust.	Abiks võivad olla Paide Gümnaasiumi õpilaste fotoromaanid, mida näeb aadressil: http://raamat.paide.ee/index.php/urituse-dnaitused/8-kategooria1/uudis1/26-fotoromaanide-kogu-vaata-ja-loe
	<u>Rühmatöö</u> : Õpetaja jagab õpilased 3-4 rühmadesse ja palub igal rühmal välja mõelda üks stseen, mida tahetakse lavastada.	Õpilased jagunevad gruppidesse, arutlevad.	Üks õpilane igast grupist on fotograaf, teised õpilased peavad kindlasti olema fotol.
REFLEKSION 10 min	<u>Katsetamine</u> : Õpetaja kutsub õpilasi gruppide kaupa tahvli ette pildistama. Igal grupil on võimalus teha kolm pilti.	Õpilased käivad gruppide kaupa klassi ees oma stseeni pildistamas.	Õpetaja võiks kasutada oma kaamerat, sest siis on kindel, et fotodega midagi ei juhtu ning on olemas ka vajalik kaabel, mis ühendab kaamera arvutiga.
	<u>Vaatlus ja arutelu</u> : Õpetaja projitseerib lavastatud fotod ekraanile ja üheskoos õpilastega analüüsitakse tulemusi (millised olid õpilaste emotsioonid, kuidas on pildistatud).	Õpilased vaatavad ja analüüsivad tehtud fotosid.	Õpetajal tuleb kiiresti tehtud fotod arvutisse laadida. Seda võiks ta teha nii, et ka õpilased näeksid, kuidas fotosid kaamerast arvutisse laadida saaks.

Lisa 5. Viienda tunni konspekt

Aeg	Tunni osad		Märkused
	Õpetaja tegevus	Õpilase tegevus	
1 min	TUNNI ORGANISEERIMINE (õppevahendid, tervitus, silmside, tähelepanu)		
HÄÄLESTUS TUNNIKS u 10 min	Sissejuhatav harjutus: Õpetaja näitab tahvlil erinevaid fotosid ja palub õpilastel panna need järjekorda nii, et fotod moodustaksid jutu.	Õpilased avaldavad arvamust, võimalusel märgivad tahvlile näidatud fotod numbritega	Jutu moodustavaid fotosid leiab otsingumootorist Google märksõna „fotoreportaaž“ alt.
	<u>Eelteadmiste väljaselgitamine:</u> Õpetaja palub õpilastel meelde tuletada, mis oli lavastatud foto ja mittelavastatud foto vahe.	Õpilased tuletavad meelde eelmises tunnis õpitu.	
	<u>Eesmärgi püstitamine:</u> Õpetaja seab eesmärgi: valmistatakse ette rühmas läbiviidav fotolavastus.		
ÕPPIMINE u 24 min	<u>Kuulamine:</u> Õpetaja palub õpilastel läbi lugeda (või loeb ise ette) ühe loo ja mõelda, milliseid fotosid saaks selle loo põhjal teha.	Õpilased loevad (kuulavad) juttu ja mõtlevad fotode peale, mida antud jutu põhjal teha võiks.	Ette loetava jutuna võib kasutada seda juttu, mida eesti keele tunnis parajasti loetakse.
	<u>Arutelu:</u> Üheskoos arutletakse, milliseid fotosid võiks selle loo põhjal teha.	Õpilased pakuvad ideid, missugused fotod võiksid loetud lõiku illustreerida.	Arutelu võib toimuda nii pärast konkreetse lõigu lugemist, kui ka pärast loo lugemist.
	<u>Rühmatöö:</u> Õpetaja palub õpilastel moodustada 3-5 liikelised rühmad ning annab rühmadele järgmised ülesanded: 1. Leidke õpikust lugemispala, mida tahate hakata lavastama 2. Kirjutage ja/või joonistage, missugused on need 3-5 fotod, mida tahate pildistada (koht, tegelased, kostüüm jms)	Õpilased moodustavad rühmad ja leiavad koha, kus tööle hakata. Toimub rühmasisene arutelu.	Tuleb jälgida, et ükski õpilane ei jääks üksikuks. Igale rühmale anda paber märkmete tegemiseks. Et õpilastel oleks ülesanne veel selgem, võiks tahvlile märkida märksõnad, millele õpilased peaksid mõtlema (kus pildistada, mida pildistamiseks vaja on jne).
REFLEKSIION u 10 min	<u>Esitus:</u> Õpetaja palub igal rühmal oma ideed esitleda (näidata). Vajadusel kommenteerib ja annab nõu.	Rühma esindaja räägib rühmas tehtud tööst.	
	<u>Kodutöö:</u> Õpetaja palub õpilastel kodutööna teha valmis fotolavastuse pildid.	Õpilased võtavad kodutöö teadmiseks ning rühmad lepivad kokku ajakava.	

Lisa 6. Kuuenda ja seitsmenda tunni konspekt

Aeg	Tunni osad		Märkused
	Õpetaja tegevus	Õpilase tegevus	
1 min	TUNNI ORGANISEERIMINE (õppevahendid, tervitus, silmside, tähelepanu)		Kuna tund toimub arvutiklassis on väga oluline, et õpetaja oleks eelnevalt kontrollinud, kas klassis töötavad arvutid, projektor, kas on olemas vajalikud programmid.
HÄÄLESTUS TUNNIKS u 10 min	<u>Sissejuhatav harjutus:</u> Õpetaja palub õpilastel lülitada sisse arvuti ning uurida, millised programmid on antud arvutis olemas.	Õpilased lülitavad sisse arvutid, uurivad programmi.	Kui võimalik, võiks tunni esimesel poolel olla iga õpilane eraldi arvuti taga.
	<u>Eelteadmiste väljaselgitamine, vestlus:</u> Õpetaja küsib, milliste programmidega on õpilased eelnevalt tööd teinud ja mida nad on täpsemalt teinud.	Õpilased räägivad oma kogemustest arvuti kasutamisel.	
	<u>Eesmärgi püstitamine:</u> Õpetaja annab teada, et antud tunnis hakatakse tegelema Powerpoint esitlusega, kõigepealt tutvutakse sellega ning siis tehakse powerpoint esitluse abil valmis fotolavastus.		
ÕPPIMINE 24 min	<p><u>Selgitus. Individuaaltöö:</u> Õpetaja palub õpilastel avada PowerPoint programmi ja ühiselt vaadatakse läbi järgmised teemad:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuidas kirjutada teksti? • Kuidas lisada uut slaidi ja kuidas seda kujundada? • Kuidas saada slaidile õiges suurusel vajalik foto? • Kuidas lisada fotole elemente (jutumulle) • Kuidas ja kuhu oma töö salvestada? 	Õpilased avavad PowerPoint esitluse programmi, kuulavad õpetajat ning teevad õpetaja ettenäitamisel kaasa kõik ülesanded.	Õpetaja peab kontrollima, kas igas arvutis on olemas foto, mille peal katsetada ning vajadusel eelnevalt ise mõne foto arvutisse laadima. Ise võiks õpetaja kasutada neid fotosid, mida tehti prooviks eelmisel tunnil. Kindlasti tuleb eelnevalt välja uurida, missugune PowerPoint versioon arvutis on. Ülesanded projitseeritakse ekraanile.
REFLEKTSIOON 10 min + ..	<u>Rühmatöö:</u> Õpetaja palub õpilastel rühmas tehtud fotosid ja PowerPoint esitlusprogrammi kasutades teha fotolavastus.	Õpilased istuvad rühmas ühe arvuti taga ning teevad koos valmis fotolavastuse.	Õpetaja peab jälgima, et rühma kõik liikmed osaleksid loomisprotsessis. Hea oleks tundi kaasata abilisi (arvutiõpetaja).

Lisa 7. Kaheksanda tunni konspekt

Aeg	Tunni osad		Märkused
	Õpetaja tegevus	Õpilase tegevus	
1 min	TUNNI ORGANISEERIMINE (õppevahendid, tervitus, silmside, tähelepanu)		
HÄÄLESTUS TUNNIKS u 10 min	<u>Sissejuhatav harjutus</u> : Paaristöö: Õpetaja palub paarilistel rääkida teineteisele üks lugu oma elust. Mõlematel on aega üks minut. Pärast seda palub õpetaja valikuliselt mõnel õpilasel oma lugu lühidalt tutvustada.	Õpilased võtavad paaridesse ja räägivad üksteisele oma lugusid.	Hea oleks vältida tavalisi paare.
	<u>Eelteadmiste väljaselgitamine</u> : Õpetaja palub õpilastel näidata oma eelmises tunnis tehtud fotolavastusi ning jutustada, millist lugu nad pildidel näitasid.	Õpilased vaatavad esitlusi, selgitavad ja kommenteerivad.	Fotodel olevat teksti võib paluda osalistel kõva häälega ette lugeda.
	<u>Eesmärgi püstitamine</u> : Õpetaja püstitab eesmärgi: täna hakkame välja mõtlema oma lugu ja püüame selle foto peale panna.		
ÕPPIMINE u 15 min	<u>Vestlus</u> . Õpetaja palub õpilastel meelde tuletada: <ul style="list-style-type: none"> • mis nendega on juhtunud (naljakat, üllatavat, kurba) • Kus see lugu juhtus? • Kes olid selles loos tegelased? • Mida sa sellest loost õppisid? 	Õpilased kuulavad ja jutustavad.	
	<u>Demonstratsioon</u> : Õpetaja näitab PowerPoint esitlusena oma lugu fotodel. Pärast esitlust selgitab, kuidas ta oma lugu tegi, vastab õpilaste küsimustele.	Õpilased vaatavad esitlust, kommenteerivad ja küsivad.	Õpetaja peab eelnevalt olema valmis teinud oma loo.
REFLEKSION u 19 min	<u>Individuaalne töö</u> : Õpetaja palub õpilastel kirjutada paberile oma lugu, mida nad tahaksid fotodel näidata.	Õpilased mõtlevad oma loole ja kirjutavad.	Õpetaja võiks veelkord toonitada, et lugu võiks olla selline, mis teistele jutustada kõlbab.
	<u>Paaris- või rühmatöö</u> : Õpetaja palub paarides või rühmas oma lugu tutvustada ning arutada, kuidas seda fotole jäädvustada.	Õpilased töötavad paarides või rühmas, tutvustavad oma lugu, arutlevad.	
	<u>Kodune ülesanne</u> : Teha oma loost fotolavastus ning esitleda seda PowerPoint programmi kasutades.		Ülesanne võiks olla vabatahtlik ning ajaliselt määratlemata.

Lisa 8. Emotsioonide joonistamise tööleht

